

БІОГРАФІЇ РИМО-КАТОЛИЦЬКИХ СВЯЩЕНИКІВ, РЕПРЕСОВАНИХ РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ

1. Андрушевич Франц Антонович народився у 1880 р. в с. Яблунівка Летичівського пов. Подільської губ. у родині дрібного шляхтича-службовця в поміщицькому маєтку, поляк, громадянин УСРР. В 1906 р. закінчив Житомирську римо-католицьку духовну семінарію і був висвячений на священика. Служив вікарієм у Чернівцях біля Ямполя на Поділлі, настоятелем у Горбулеві Радомисльського повіту Київської губ. У 1917–1920 рр. був помічником настоятеля Київського костюлу св. Олександра, з кінця 1920 р. — настоятелем костюлу у Фастові на Київщині.

Вперше потрапив разом з кількома іншими ксьондзами до в'язниці ЧК у серпні 1919 р. у Києві, звідки був викуплений віруючими. Увага репресивних органів до діяльності цього священика посилилася після того, як 23 серпня 1925 р. на ім'я начальника Білоцерківського окрвідділу ДПУ УСРР надійшло повідомлення від завідуючого польбюро окрпарткому про те, що фастівський кс. Андрушевич з амвону «намагався укорінити віруючим шовіністичний і антирадянський погляд», з порадою чекістам скерувати «людину, яка володіє польською мовою, до костюлу, задля того, щоб можна було притягнути до відповідальності за такі виступи».

19 липня 1929 р. кс. Андрушевича було заарештовано і звинувачено у здійсненні злочинів, передбачених арт. 54–6 КК УСРР. 28 серпня того ж року замість утримання під вартою в Білоцерківському бупрі, стосовно кс. Андрушевича було вжито інший запобіжний захід — відібрано підписку про невиїзд з постійного місця проживання, з огляду на те, що «перебування його на волі не може позначитися на перебігу слідства».

30 листопада 1929 р. співробітники Білоцерківського окрвідділу ДПУ здійснили трус у помешканні фастівського ксьондза, його знову було заарештовано і переведено до Київського бупру, зважаючи на те, що «Київський окрвідділ ДПУ також має компрометуючі на нього матеріали».

23 березня 1930 р. кс. Андрушевичу було пред'явлено обвинувачення в тому, що він «провадив контрреволюційну діяльність, спрямовану на

шкоду радянській владі і на допомогу Польщі, яка прагне шляхом окупації відторгнути від СРСР частину України, а крім того, займався збором шпигунських відомостей, що їх пересилав ксьондз Наскренцький у Польщу за завданням останньої».

27 червня 1930 р. кс. Андрушевича було засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років.

22 січня 1931 р. Київським шляхово-транспортним відділом ОДПУ Південно-Західної залізниці було порушено нову справу стосовно кс. Андрушевича, яка дістала назву «Патріоти». Допити ксьондза, якого було доставлено до Києва з Ярославського політизолятора, де він відбував покарання, тривали близько 9 місяців, зрештою 21 жовтня 1931 р. ухвалою ОВ УВО і ДПУ УСРР його справу було припинено, зважаючи на те, що «Андрушевич засуджений уже за вказані злочини по іншій справі».

Справу «контрреволюційної польської шпигунсько-диверсійної організації» «Патріоти» Київський шляхово-транспортний відділ ОДПУ завершив передачею до суду матеріалів на кількох десятків мешканців Фастова і навколишніх сіл, переважно залізничників, 23 з яких було призначено різні міри покарання. Прізвища багатьох «фігурантів» по цій справі знаходяться у списках жертв НКВС, розстріляних у 1937–1938 рр. і захоронених у Биківнянському лісі поблизу Києва.

Ф. Андрушевич 15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і II Річчю Посполитою. Помер 11 лютого 1938 р. у м. Ковелі.

2. Ашеберг Павло (Пауль) Петрович народився у 1895 р. у м. Ковно (тепер Каунас, Литва) в родині полонізованих прибалтійських німців. У 1918 р. разом з іншими слухачами духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, втікаючи від більшовиків, прибув із Саратова до Одеси, де й був у 1919 р. висвячений на священика. Служив в Одеському костюлі Успіння Пресвятої Богородиці. У 1925–1927 рр. перебував на засланні, звинувачений у здійсненні релігійного навчання дітей. У 1928 р. працював адміністратором парафії в німецькій колонії Ямбург на Дніпропетровщині.

Заарештований наприкінці 1928 р. і 24 січня 1929 р. засуджений до 3 років ув'язнення у ВТТ. Термін покарання, яке він відбував на Соловках, було подовжено в результаті арешту 5 липня 1932 р. у груповій справі католицьких священиків, звинувачених табірною адміністрацією у таємному здійсненні релігійних обрядів, антирадянській агітації, налагодженні нелегального зв'язку з волею і переправленні за кордон відомостей шпи-

гунського характеру. 29 квітня 1933 р. кс. Ашеберг, захворівши на тиф, помер у табірному шпиталі СЛОНу.

3. Бак Йоган Бернгардович народився 1 січня 1884 р. у німецькій колонії Георгсбург (Дудниково) на Катеринославщині, німець, громадянин УСРР. На священика висвячений після закінчення духовної семінарії у 1908 р. Працював на парафіях в кол. Карлсруе і Шонфельд Миколаївського деканату, у 1923 р. був призначений настоятелем новоствореної парафії в кол. Ной-Кандель (Богунське) Роздільнянського р-ну на Одещині. У 1925 р. перебував під слідством за звинуваченням в порушенні арт. арт. 121, 125 і 87 КК УСРР.

Заарештований 17 жовтня 1935 р. Звинувачений у провадженні контрреволюційної роботи, спробі відірвати молодь від радянського виховання, приховуванні костельних коштовностей, антирадянських висловлюваннях, як-от: «Радянська влада німецького народу не любить, забирає у народу хліб і прирікає на нестатки і голод». 21 лютого 1936 р. засуджений у груповій справі німецького католицького духовенства Одещини за арт. 54–4, ч. 2 і 54–11 КК УСРР до 8 років ВТТ. Страчений у таборі на початку 1938 р. (точна дата не відома).

4. Білякевич Олександр Казимирович — католицький священик східно-го обряду, народився 26 березня 1872 р. у м. Ковно в міщанській родині, яка займалася хліборобством, литовець, громадянин УСРР. На священика був висвячений у 1896 р. після закінчення духовної семінарії. У 1899 р. за пропагування унії був заарештований царською поліцією і засуджений до заслання в Сибір, звідки звільнився після революції 1917 р. і, переїхавши до м. Царицина, став служити в костьолі.

У 1923 р. був звинувачений у зберіганні мисливської зброї і близько 3-х місяців перебував під вартою. Після того, як у 1924 р. органами ОДПУ у нього через підозру в контрреволюційній діяльності було відібрано усі документи, виїхав в Україну. З дозволу прелата Т. Скальського обслуговував римо-католицькі парафії в Любарі, Базалії, Ізяславі, Красиліві, Тульчині та інших містах і селах Поділля та Волині. З 1934 р. мешкав у Козятині. Мав дружину та трьох неповнолітніх дітей.

Заарештований 21 серпня 1935 р. Був звинувачений у тому, що «за завданнями агентів генерального штабу однієї іноземної держави — ксьондзів Скальського та Наскренцького впродовж кількох років провадив контрреволюційну і націоналістичну роботу на користь чужоземної держави, скеровану на відторгнення частини УСРР до території чужоземної держави». Цю роботу він начебто провадив у таких напрямках: а) збирання і збереження націоналістичних кадрів; б) відрив молоді та дітей від радянського та комуністичного впливу; в) використання костельного активу і проповідей для збудження релігійних мас проти радянської влади; г) дис-

кредитація та зрив колгоспного будівництва; д) поширення провокаційних чуток, спрямованих проти влади; е) організація систематичної допомоги засудженим за контрреволюційну і шпигунську діяльність ксьондзам.

В його справі було заарештовано також колишнього православного священика, який намагався перейти в католицизм, а в червні 1935 р. публічно зрікся від сану, Йосипа Романюка та віруючих римо-католиків — Марцелину Невинську, Стефанію Янковську, Станіслава Домбровського, Анастасія Завадовського, Казимира Філіповського, Станіслава Крутевича.

Виїзною сесією спеціальної судової колегії Вінницького облсуду, що відбулася 12–13 січня 1936 р., на підставі арт. 54–4, 54–11 та 54–10 ч. 2 КК УСРР кс. О. Білякевича було засуджено до позбавлення волі у ВТТ терміном на 7 років з поразкою у правах терміном на 3 роки та з конфіскацією майна, що йому належало, Й. Романюка та М. Невинську — до 5 років, С. Домбровського та С. Крутевича — до 4 років, С. Янковську, К. Філіповського та А. Завадовського — до 3 років позбавлення волі. Ухвалою Верховного суду УСРР від 29 березня 1936 р. вирок залишено в силі, а касаційні скарги засуджених відхилено.

10 серпня 1938 р. О. Білякевич помер у Кемському таборі Белбалтлагу. Ухвалою пленуму Верховного суду УСРР від 12 жовтня 1990 р. кс. Білякевича та всіх осіб, що були засуджені у його справі, реабілітовано «через відсутність у їхніх діях складу злочину».

5. Блехман Болеслав Костянтинович народився у 1876 р. (за іншими даними, у 1880 р.) в с. Кальварія Седлецького пов. Сувалківської губ. в родині дрібного чиновника, поляк, громадянин УСРР. В 1899 р. закінчив гімназію і вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії. Висвячений на священика в 1903 р. Вступив до Санкт-Петербурзької римо-католицької академії, однак невдовзі залишив навчання і з 1905 р. розпочав пастирську діяльність у парафіях Луцько-Житомирської єпархії. У 1910–1917 рр. працював учителем Закону Божого в середніх навчальних закладах і капеланом у військових частинах Києва, 1917–1920 рр. — настоятелем костьолу в Ірпені, 1920–1927 рр. — с. Вишевичі поблизу Малина.

Повернувшись до Києва у 1927 р., працював у костьолах св. Миколая та св. Олександра, з 1929 р. залишаючись у цьому місті внаслідок арештів його колег єдиним римо-католицьким священиком. Заарештований 29 серпня 1933 р. і звинувачений у скоєнні злочинів, що підпадають під чинність арт. 54–6 та 54–11 КК УСРР.

В результаті розгляду справи, по якій також були арештовані кс. Й. Воронич та віруючі Г. Яроцький, М. Галецький, С. Лепесовицька, М. Скворонська, особливою нарадою при колегії ДПУ УСРР 24 лютого 1934 р. Б. Блехману було призначено 3-річний термін ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Карлазі, звідки 29 травня 1936 р. його було звільнено і висла-

но на Північний Кавказ до м. Орджонікідзе. 2 грудня 1936 р. був там заарештований і 2 листопада 1937 р. засуджений до 10 років позбавлення волі у ВТТ. Подальша доля не відома.

6. Бравер Станіслав Леонардович народився 7 травня 1886 р. в с. Білопілля Бердичівського пов. Київської губ. Висвячений на священика в 1909 р. після закінчення Житомирської римо-католицької духовної семінарії. Працював помічником настоятеля в м-ку Чернівці біля Ямполья на Поділлі, учителем Закону Божого в середніх навчальних закладах Ковеля та Рівного. В 1920–1930 рр. служив настоятелем парафії у Берездові поблизу радянсько-польського державного кордону, 1931–1935 рр. — у м. Полонне на Волині.

Заарештований 9 серпня 1935 р. співробітниками ОВ УДБ Київського обласного управління НКВС УСРР за обвинуваченням в участі у «Контрреволюційній фашистській організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України». 14 травня 1936 р. особливою нарадою при НКВС СРСР його було засуджено за арт. 54–4 і 54–11 КК УСРР до 5 років ув'язнення у ВТТ. Після відбуття покарання в Ухто-Іжемському таборі (Республіка Комі, РСФРР), 9 серпня 1940 р. вийшов на волю і повернувся в Україну. Помер у 1941 р. в с. Махнівка біля Бердичева. Реабілітований згідно з висновком Прокуратури УРСР від 8 серпня 1989 р.

7. Буяльський Франц Костянтинівич народився 4 жовтня 1891 р. в с. Янівка Старокостянтинівського пов. Волинської губ. у селянській родині, поляк, громадянин УСРР. У 1908 р. закінчив Вишгородське двокласне училище. У 1910 р. при Ніжинській гімназії склав екстерном іспити на присвоєння звання аптекарського учня і вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії, після закінчення якої у 1915 р. прийняв духовний сан. Працював на парафіях у Деражні, Вінківцях на Поділлі, помічником настоятеля Київського костьолу св. Олександра, у 1921–1927 рр. — настоятелем у м-ку Сквирі на Київщині.

В 1924 р. був затриманий працівниками ДПУ у м-ку Базалія біля Прокурова, де мав замешкати і очолити римо-католицьку парафію, і через відсутність паспорта та дозволу на перебування в прикордонній смузі звинувачений у спробі нелегального перетину державного кордону, однак невдовзі був звільнений і повернувся до Сквирі.

11 квітня 1927 р. заарештований Білоцерківським окрвідділом ДПУ УСРР і звинувачений в контрреволюційній агітації, шпигунстві та скоєнні інших злочинів (арт. арт. 54–4, 54–6, 54–10, 54–11, 56–25, 111, 113 та 204 КК УСРР). 30 січня 1928 р. судове засідання колегії ОДПУ СРСР винесло ухвалу ув'язнити Ф. Буяльського у концтаборі строком на 10 років, із застереженням, аби щодо нього надалі не застосовувалася амністія.

12 квітня 1928 р. ксьондза було доставлено на Соловки. 11 червня 1928 р. колегія ОДПУ при РНК СРСР вирішила конфіскувати усе майно, що належало йому до арешту, згідно з переліком, що складався зі 114 пунктів.

5 липня 1932 р. його заарештовано в Соловецькому таборі на о. Анзер у груповій справі католицьких священиків, звинувачених табірною адміністрацією у таємному здійсненні релігійних обрядів, антирадянській агітації, налагодженні нелегального зв'язку з волею і переправленні за кордон відомостей шпигунського характеру. 13 липня того ж року його переведено до Ленінградської тюрми, пізніше — до Ярославського політизолятора.

15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і II Річчю Посполитою. Помер у 1958 р. у Варшаві. Реабілітований 7 червня 1994 р. як особа, на яку поширюється чинність ст. 1 Закону України від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні».

8. Вагнер Адам Касперович народився у 1894 р. в с. Новокрасівка біля Маріуполя, німець, громадянин УСРР. Закінчивши духовну семінарію РКЦ, у 1919 р. в Одесі був висвячений на священика і призначений вікарієм в парафії Ландау Миколаївського деканату. З березня 1922 р. працював настоятелем костьолу в с. Новокрасівка Люксембурзького р-ну, із січня 1925 р. — у Маріуполі.

14 вересня 1933 р. був заарештований співробітниками ОВ Донецького облвідділу ДПУ УСРР у справі «фашистської, розвідувально-диверсійної і повстанської організації», що дістала кодову назву «Штурмовики». Разом з патером було ув'язнено ще 18 осіб, переважно німецького походження, а також росіяни, українці, євреї, румуни, грек, італієць, які, за твердженням чекістів, провадили шпигунську і шкідницьку роботу на металургійних заводах «Азовсталь» та ім. Ілліча, у Маріупольському і Миколаївському портах та ін. об'єктах стратегічного значення. Патеру Вагнерові ставилося у вину те, що він підтримував зв'язки із своїм церковним керівництвом — єп. Неве та прелатом Крушинським.

23 лютого 1934 р. особлива трійка при колегії ДПУ УСРР прирекла священика до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Сиблагу, де 25 грудня 1937 р. повторно був арештований і засуджений до найвищої міри покарання. Вирок було виконано у Новосибірській тюрмі 13 січня 1938 р.

9. Велик Павло Ігнатович народився 27 березня 1872 р. в с. Полубичі Седлецької губ. у незаможній селянській родині, поляк, громадянин УСРР. Навчався у гімназії, а в 1898–1903 рр. — у духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. Став священиком у 1903 р., працював в сільських парафіях Поділля і Волині. З 1912 р. наступні 20 років служив настоятелем

костюлу в с. Котельня біля Андрушівки на Житомирщині. Під час польсько-радянської війни до Польщі не виїжджав.

У жовтні 1931 р. Апостольським адміністратором Житомирської єпархії РКЦ його було призначено настоятелем костюлу у м. Новоград-Волинський. Обслуговував також кілька інших парафій Волині, що внаслідок репресій залишилися без священників. Надавав допомогу своїм ув'язненим і висланим за межі України колегам.

Заарештований 10 лютого 1935 р. і звинувачений у контрреволюційній та польській націоналістичній діяльності, чиненні опору колективізації. 14 травня 1936 р. за арт. 54–4 і 54–11 КК УСРР був засуджений особливою нарадою при НКВС СРСР до 5 років ув'язнення у ВТТ по груповій справі «Контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України». Відбував покарання в Карлагу, звідки вийшов на волю 10 лютого 1940 р.

Після повернення до Житомира 10 липня 1940 р. знову був заарештований і 26 жовтня 1940 того ж року за арт. 54–10 ч. 2 і 54–11 КК УСРР засуджений облсудом до розстрілу із заміною на ув'язнення у ВТТ строком на 10 років. Помер у Катурському відділенні Карлагу 12 березня 1942 р. Реабілітований 8 серпня 1989 р.

10. Вольф Лаврентій (Лоренц) Лаврентійович народився 10 грудня 1871 р. в кол. Кляйн-Лібенталь Одеської губ. у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. Після закінчення римо-католицької духовної семінарії в Саратові в 1897 р. прийняв духовний сан. Служив у костюлах Саратова та німецьких колоніях на півдні України — Костгайм, Мюнхен, Ной-Лібенталь. З 1928 р. обслуговував парафію Ельзас Одеського деканату.

Заарештований співробітниками УДБ Управління НКВС по Одеській обл. 15 листопада 1935 р. за звинуваченням у контрреволюційній агітації (арт. 54–10 КК УСРР) і ув'язнений в Одеській тюрмі. Під час слідства і на суді винним себе не визнав. Відхилив також закиди про ведення агітації проти колективізації: «Я особисто був проти колективізації. Я вважав, що як католицький священник повинен був обстоювати власність, оскільки сьома і десята заповіді прямо про це говорять. Попри це, я в своїх проповідях ніколи проти колективізації не виступав ні прямо, ні побічно. Це пояснюється тим, що я вважав, що моїми проповідями проти колективізації я все одно колективізацію не призупиню, тоді як за це мене можуть арештувати і парафія залишиться без священника».

Заперечив патер Л. Вольф і свою участь в антиколгоспному повстанні мешканців колонії Ельзас, що відбулося в 1930 р., підтвердивши лише, що хоронив своїх парафіянок, що були розстріляні військами НКВС: «На четвертий лише день, чи на третій день, добре не пам'ятаю, до мене прийшли чоловіки убитих і просили похоронити, я запитав, чи є дозвіл і чи

оформлено, і коли дізнався, що все в сільраді оформлено, я увечері похоронив їх».

Спеціальна колегія Одеського облсуду на закритому засіданні 29 лютого 1936 р., розглянувши справу Л. Вольфа, визнала його винним у тому, що він «систематично в проповідях, на сповіді і при виконанні інших релігійних обрядів провадив антирадянську агітацію серед колгоспників німецького села Ельзас з метою відриву молоді і дітей від комуністичного виховання і виходу з комсомольських та піонерських організацій», і згідно з арт. 54–10 КК УСРР призначила покарання у вигляді позбавлення волі вдалих ВТТ СРСР строком на 6 років та обмеження в правах строком на 5 років. Подальша доля не відома. Реабілітовано Л. Вольфа 17 травня 1993 р. відповідно до ст. 1 Закону України від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

11. Вольф Михайло (Міхаель) Йосипович народився у 1890 р. в кол. Ной-Лібенталь біля Одеси, німець, громадянин УСРР. Після закінчення духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в 1913 р. був висвячений на священника і продовжив вивчення теологічних дисциплін за кордоном. Працював у католицьких парафіях німецьких колоній Одещини, професором духовної семінарії в Саратові. В 1923–1929 рр. був настоятелем костюлу і деканом у Дніпропетровську.

Заарештований 8 червня 1929 р. і за арт. 54–6, 54–10 та 54–11 КК УСРР 30–31 серпня 1929 р. надзвичайною сесією Дніпропетровського окрсуду засуджений до 10 років ВТТ. Покарання відбував на Соловках, де 5 липня 1932 р. знову був заарештований у груповій справі католицького духовенства. 9 жовтня 1937 р. за поданням оперативної частини Соловецької тюрми засуджений особливою трійкою УНКВС Ленінградської обл. до розстрілу як особа, що «продовжує контрреволюційну і шпигунську діяльність і займається вербуванням серед засуджених контрреволюційних шпигунських груп». Страчений 3 листопада 1937 р. в урочищі Сандормох під Медвеж'єгорськом.

12. Воронич Йосип Іванович народився 28 серпня 1882 р. в с. Носівці - на Поділлі, поляк, громадянин УСРР. Закінчив гімназію, навчався в Київському університеті св. Володимира. В 1903 р. вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії. По її закінченні, в 1907 р. був висвячений на священника. Два наступні роки навчався в університеті Інсбрука (Австрія). Служив у костюлах Житомира, с. Гнівань Подільської губ., с. Терешки Заславського деканату, с. Ходорків біля Сквири та ін. З 1925 р. поселився в с. Бучки біля Малина. Обслуговував парафії Радомішльського, Овруцького, Новоград-Волинського деканатів.

Перебував під арештом з квітня 1929 до січня 1930 р. Знову був заареш-

тований 15 серпня 1933 р. і звинувачений разом із київським кс. Блехманом у скоєнні злочинів, що підпадають під чинність арт. 54–6 та 54–11 КК УСРР. В результаті розгляду справи особливою нарадою при колегії ДПУ УСРР 24 лютого 1934 р. Й. Вороничу було призначено 3-річний термін ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі та Карлазі, звідки у серпні 1936 р. вийшов на волю і поселився у Севастополі, а потім в Керчі, де 28 червня 1938 р. знову був заарештований. Подальша доля не відома.

13. Ганський Станіслав Григорович народився 14 грудня 1880 р. у м. Бердичеві Київської губ. у родині залізничного телеграфіста, поляк, громадянин УСРР. В юності працював робітником на будівництві залізниці, телеграфістом. Самотужки підготувався до вступу в Житомирську римо-католицьку духовну семінарію, закінчивши яку, у 1907 р. був висвячений на священника. Служив у м-ку Олександрія Рівненського деканату, Смільчині поблизу Коростеня та Михалполі Летичівського повіту.

Після Лютневої революції 1917 р. був обраний першим головою Михалпольського волвиконкому, за що здобув серед римо-католицького духовенства репутацію «більшовика». Захищав селян перед гетьманською адміністрацією. Згодом був заарештований за спротив мобілізації населення до війська Директорії УНР і звільнений на клопотання парафіян. Переховував євреїв від погромів. Під час польсько-радянської війни виступив проти грабів поляками містечкового населення і був одним із небагатьох ксьондзів Кам'янецької єпархії, що не виїхали тоді до Польщі. За таку поведінку заслужив довіру з боку місцевих органів радянської влади і в розпал більшовицько-польського збройного конфлікту в липні 1920 р. одержав дозвіл служити в Проскурівському костьолі. На початку 20-х років працював у Летичеві, Оринині, Жмеринці та інших парафіях Поділля.

З 1924 р. мешкав у м-ку Деражня. У тому ж році його було притягнуто до карної відповідальності за опір при виселенні з прикостольної садиби. З 29 травня 1926 р. утримувався під вартою згідно з ордером на арешт і обшук за підписом начальника Проскурівського окрвдділу ДПУ Я. Камінського, був випущений на волю з підпискою про невиїзд.

На пропозицію взяти нові зобов'язання перед владою відповів 25 червня 1926 р. письмовою заявою під назвою «Декларація» з протестом проти спроб тотального контролю за духовним життям віруючих. Цей документ ДПУ кваліфікувало як такий, що має антирадянський характер і містить критику законів та заходів радянської влади, «створює враження насильства над релігією і духовенством з боку радвлади».

30 травня 1927 р. кс. Ганського знову було заарештовано і звинувачено в тому, що він «використовував релігійні забобони з метою дискредитації радянської влади». Перебуваючи в ув'язненні, він погодився підписати так звану «декларацію римо-католицького духовенства Поділля» про

лояльність щодо радянської влади, пізніше так пояснивши мотиви, що спонукали до цього кроку: «Попри те, що, по-моєму, взагалі нічого цього, про що писалося в декларації, не було в моїй діяльності, я вважав за необхідне таку декларацію підписати задля того, щоб врегулювати відносини між ксьондзами і властями і щоб на нас, ксьондзів, не дивилися як на контрреволюціонерів».

Проскурівський окрвдділ ДПУ мав намір вислати кс. Ганського на Північ, хоча стан його здоров'я (ревматизм і захворювання серця), за висновком медекспертів, не дозволяв йому перебувати «північніше центрального Уралу», а також прямувати пішки по етапу.

25 січня 1930 р. його було заарештовано, вивезено до Харкова і обвинувачено за арт. 54–10 КК УСРР. Ухвалою судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 17 травня 1930 р. йому було призначено 8 років ув'язнення в концтаборі. Відбував покарання на Соловках. 8 грудня 1937 р. його було страчено в урочищі Койранкагас під Токсово згідно з рішенням особливої трійки УНКВС Ленінградської обл. від 25 листопада 1937 р. за поданням оперативної частини Соловецької тюрми.

Реабілітований С. Г. Ганський прокуратурою Архангельської обл. 17 липня 1989 р., згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і початку 50-х років», та 4 лютого 1997 р. прокуратурою Хмельницької обл. «через відсутність в його діях сукупності доказів складу злочину».

14. Гашинський Леонард Антонович народився у 1867 р. в с. Хотієвичі Борисовського пов. Мінської губ., білорус, громадянин УСРР. Закінчив духовну семінарію у Санкт-Петербурзі. Висвячений на священника у 1893 р. Працював духівником архієп. С. Козловського, настоятелем парафії і вчителем Закону Божого в середніх навчальних закладах Мінська, у 1904–1919 рр. — військовим капеланом у Кронштадті. У 1919–1921 рр. очолював римо-католицьку громаду м. Могильова, де був заарештований ЧК за сприяння репатріації поляків до Польщі.

З 1922 р. служив у костьолі м. Луга біля Петрограда, у 1927 р. був призначений настоятелем у Харкові замість репресованого кс. Ільгіна. Рівночасно виконував обов'язки Апостольського адміністратора південної частини Могильовської єпархії (Лівобережна Україна). Впродовж 30-х років не раз перебував під слідством, був виселений з помешкання, яке перейшло в розпорядження Інституту невідкладної допомоги.

Згідно з наказом НКВС СРСР № 00485 від 11 серпня 1937 р. Л. Гашинського 12 серпня 1937 р. було заарештовано за обвинуваченням в активній участі в контрреволюційній організації, що нібито діяла при Харківському костьолі, та шпигунстві на користь польської розвідки. 12 жовтня

1937 р. рішення наркома внутрішніх справ СРСР генерального комісара державної безпеки М. Єжова та Прокурора СРСР А. Вишинського від 24 вересня 1937 р. про розстріл Л. Гашинського було виконано.

Разом із священиком було страчено 11 парафіян Харківського костюлу: В. Аступінас, М. Локтика, М. Корчевську, Б. Чаєвського, В. Соляржа, М. Данієль, Ф. Проневич, Г. Пулавську, С. Войтицьку, К. Світича, М. Зеновича. Реабілітовано Л. Гашинського та репресованих в його справі громадян ухвалою Військового трибуналу Київського військового округу від 22 серпня 1958 р.

15. Гофман Антон Іванович народився у 1897 р. в с. Лейтерсгаузен біля м-ка Гальштадт Катеринославської губ. у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. Закінчивши у 1921 р. духовну семінарію Тираспольської єпархії РКЦ, що з 1918 р. діяла в Одесі, працював дяком в костюлі с. Александрівка біля Джанкою (Крим). У 1923 р. єп. А. Церром був висвячений на священика і призначений настоятелем костюлу в кол. Ландау Карл-Лібкнехтського р-ну на Миколаївщині.

3 грудня 1934 р. Карл-Лібкнехтським райвідділом НКВС УСРР патеру Гофману було пред'явлено звинувачення за арт. 54–4 КК УСРР і того ж дня його було замкнено у камері райміліції. 7 грудня 1934 р. прокурор Карл-Лібкнехтського р-ну санкціонував арешт, а 11 грудня священика доправили до Одеської тюрми.

На допитах найчастіше йшлося про листування патера із закордонними добродійними організаціями про надання допомоги його парафіянам, які в 1933 р. потерпали від голоду. А. Гофман показав, що у 1932 р. в його парафії померло понад 40, а в 1933 р. — 130 осіб (при тому, що загальна чисельність населення с. Ландау не досягала й 3 тис.). Окрім того, близько 60 родин колоністів виїхало з Ландау «в зв'язку з важким матеріальним становищем в пошуках заробітку».

Священик вказав, що зростання смертності та міграційних настроїв виникло серед його парафіян «на ґрунті продовольчих труднощів», і, ховаючи небіжчиків, власними очима бачив, що вони померли від голоду. Тому у 1933 р. він та багато мешканців кол. Ландау сприйняли грошові перекази з Німеччини та від Міжнародного Червоного Хреста як порятунк від вірної смерті. На початку 1934 р. із радянської преси стало відомо, що «Німеччина запровадження допомоги використала з метою дискредитації СРСР і мобілізації громадської думки проти Радянського Союзу» і, що «діяльність римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну [...] сприяла фашизму в Німеччині, в агітації проти Радянського Союзу».

3 квітня 1935 р. Одеською облпрокуратурою до суду був поданий обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехт-

ського р-ну. Патеру А. Гофману, а також генеральному вікарієві РКЦ на півдні України Й. Крушинському та священикам І. Таубергеру і Р. Лорану було поставлено у вину насамперед те, що ці священики в 1933 р. сприяли мешканцям німецьких колоній в одержанні допомоги з-за кордону.

28 квітня 1935 р. справу німецьких патерів розглянула спецколегія Одеського облсуду, ухвалою якої усім обвинуваченим було призначено покарання. А. Гофмана було засуджено за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. 29 травня 1935 р. Верховний суд УСРР відхилив касаційну скаргу засудженого і його було відправлено до Бамлагу (Хабаровський край). У таборі його знову було заарештовано і 28 листопада 1937 р. засуджено до найвищої міри покарання. Вирок виконано 27 грудня 1937 р. Реабілітовано А. І. Гофмана як жертву політичних репресій згідно з висновком Генеральної прокуратури України від 30 жовтня 1992 р.

16. Гудайтіс Матвій Матвійович народився у 1873 р. в с. Нендріне Маріампольського пов. Суwalkівської губ. в селянській родині, литовець, громадянин СРСР. У 1897 р. був висвячений на священика. Через поганий стан здоров'я (туберкульоз легенів) переселився до Криму і з 1914 р. працював адміністратором костюлу в м. Ялта. У 1918–1920 рр. був секретарем литовського національного товариства «Кіборшитіле», яке після революції було створене в Криму. У 1922 р. призначений адміністратором парафії РКЦ у м. Севастополі.

Восени 1935 р., окрім М. Гудайтіса, в Криму не залишилося жодного римо-католицького священика, який перебував би на волі і міг виконувати пастирські обов'язки (впродовж 1926–1935 рр. були репресовані всі священики, які працювали в римо-католицьких парафіях півострова — О. Штауб, О. Граф, Й. Нольд, Й. Юнкінд, Я. Шенфельд, Я. Варг та єп. О. Фрізон).

25 грудня 1935 р. ОВ УДБ УНКВС Кримської АСРР дійшов висновку, що ксьондз Севастопольського костюлу М. Гудайтіс «підтримував найтісніший зв'язок з особами, які підозрюються у шпигунстві», на підставі чого ухвалив його арештувати і притягнути до карної відповідальності. 26 грудня 1935 р. М. Гудайтіс опинився за ґратами.

Протокол першого допиту датовано 28 грудня 1935 р., наступного — 9 січня 1936 р. Ще 7 допитів було запроотоцьовано в січні і по одному — в лютому, березні та липні 1936 р. На допитах священик відмовлявся давати свідчення, які компрометували б інших осіб. Діалог слідчого та арештованого нерідко опинявся у глухому куті, як це трапилося й 14 січня 1936 р.: *Оперуповноважений ОВ Н. Морозов*: «Ваші відповіді в такій формі як «не пам'ятаю» є не чим іншим, як свідченням небажання відповідати прямо, чесно і відверто на питання слідства. Чи бажаєте для слідства давати на його питання прямі й правдиві відповіді?». *Кс. М. Гудайтіс*: «Як я можу, так і відповідаю».

3 березня 1936 р. групі чекістів у складі Н. Морозова, А. Бейлінсона та С. Расцького, які понад півтори години безуспішно допитували арештованого ксьондза, довелося скласти акт, де зазначалося, що «При пред'явленні обв[инуваченому] Гудайтісу для прочитання і підписання протоколу допиту [...] — обв[инувачений] Гудайтіс протокол підписати відмовився після постановки йому останнього запитання слідства, на яке він не захотів відповісти, мотивуючи, що не може в ньому розібратися і стомився».

Допит застопорився на питанні, яке стосувалося сторожа французького кладовища у Севастополі Ж. Рава та тодішнього глави РКЦ в СРСР єп. Нева і було сформульоване слідством таким чином: «Постановка питання про субсидії для костьолу і його розголошення через Рава у Франції і через Нева, тобто особу, яка Вам задалегідь відома у здійсненні антидержавних вчинків, — хіба це не доказ, що свідчить про роль Рава як посередника Ваших нелегальних зносин з Нева, який є співробітником чужоземного посольства, і особи, через яку Ви намагалися субсидуватися особисто і підтримувати костьол нелегальними засобами [із закордонних джерел. Отже, що Ви можете на це сказати?]».

Наступні 4 місяці ксьондза вже не допитували. Згодом М. Гудайтіс у скарзі до Верховного суду РСФРР заявив, що попереднє слідство провадилося з великим тиском на нього, його тримали в одиночній камері, дорікали в нещирості, позбавляли прогулянок і передач, навіть можливості читати, «проте найобурливішим є те, що мене там піддали оригінальній тортурі — віддали на поталу вошам на весь час мого перебування там, від чого утворилися на моєму тілі рани». Боротися з паразитами 63-річний священник не міг, бо слідчий Морозов ще на першому допиті відібрав у нього окуляри.

28 липня 1936 р. М. Гудайтісу повідомили про завершення попереднього слідства у його справі, в результаті якого замість пред'явленого під час арешту обвинувачення за арт. 58–6 та 58–10 КК РСФРР йому інкримінувалися злочини, що підпадали під чинність арт. 58–4, 58–10 та 58–11 КК РСФРР. За версією слідства, кс. Гудайтіс входив до складу «контрреволюційної фашистської організації католицького костьолу», що складалася з 34-х осіб, які під керівництвом єп. О. Фрізона провадили «організовану діяльність, спрямовану на підрив Радянської Влади, колгоспного будівництва; провадили фашистську пропаганду, поширювали нелегальну антирадянську літературу, при чому, ця діяльність супроводжувалася використанням релігійних і національних забобонів німців-католиків».

Провина М. Гудайтіса та О. Фрізона збільшувалася через те, що ці священнослужителі нібито «з контрреволюційною метою підтримували стосунки з окремими представниками чужоземних держав, які знаходяться на території СРСР».

УДБ УНКВС Криму надавало «справі Фрізона, Гудайтіса та ін.» величезного політичного значення. Натомість кс. М. Гудайтіс заперечував свою

причетність до політичної діяльності: «Зрештою прошу звернути Вашу увагу на повну легковажність і злісність складачів обвинувального висновку в тому місці, де вони стверджують, що я очолив контрреволюційний осередок у м. Севастополі, що, очевидно, складалася із німців-римо-католиків, колоністів в Крим[ській] АСРР, оскільки в обвинувальному висновку йдеться лише про них. Неіснуючого осередку я не міг очолювати: через те, що осередок не розкрито слідчими органами НКВС, жодного з її учасників не притягнуто до відповідальності і навіть ні одного не названо на ім'я та прізвище. Це — чистісінький вимисел складачів обвинувального висновку, дуже злісний і дуже грубий. [...] Ніякими моїми виступами, ні виступами моїх парафіян не доказано, що я був вороже налаштований проти політичного ладу в СРСР».

Судове засідання спеціальної колегії Головного суду Кримської АСРР, яке 11–17 березня 1937 р. розглядало «справу Фрізона», ухвалило ув'язнити М. М. Гудайтіса у ВТТ строком на 10 років. Касаційну скаргу, яку 25 березня 1937 р. він подав до Верховного суду РСФРР, було відхилено. Подальша доля не відома. За документально не підтвердженими даними, його в червні 1937 р. було розстріляно на Сімферопольському кладовищі разом з єп. Фрізоном. Реабілітовано М. Гудайтіса 26 червня 1991 р. як особу, на яку поширюється чинність арт. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

17. Гутовський Альбін Олександрович народився у 1862 р. На священника висвячений у 1888 р. після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. Працював в сільських парафіях Поділля та Київщини. У 1916 р. призначений настоятелем костьолу в м-ку Ставище та Уманським деканом. У 1920-х роках обслуговував додатково кілька інших парафій Київщини, які залишилися без священників, — у Володарці, Тетіїві, Богуславі.

З 1931 р. очолював римо-католицьку парафію в м-ку Погребище на Вінничині. Зазнавав постійних гонінь з боку влади у вигляді виселення з помешкання, конфіскації церковного та особистого майна, закриття костьолів, заборони богослужень. Неодноразово його викликали на допити і затримували. Помер кс. Гутовський у січні 1935 р. Владою було влаштовано кілька групових судових процесів над віруючими тих парафій, де служив кс. Гутовський, і в 1937 р. більшість із них було розстріляно.

18. Дунін-Вонсович Броніслав Валентинович народився 27 квітня 1898 р. у с. Балецька Гута Житомирського пов. Волинської губ. у селянській родині, поляк, громадянин УСРР. Закінчив початкову школу і 4-класне училище в м-ку Володарка. У 1917 р. вступив до духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ.

У 1919 р., не встигнувши під час наступу Червоної армії евакуюватися разом із викладачами та вихованцями цього навчального закладу із Житомира до м-ка Олика Рівненського пов., кілька місяців перебував у батьківському домі. У грудні 1919 р., тасмно перейшовши на територію, що контролювалася поляками, прибув до Олики і продовжив навчання в семінарії, яку в червні 1920 р. було переведено до м. Гнезно. Висвячений на священника в 1922 р. у м. Луцьку.

Восени 1922 р. за допомогою контрабандистів нелегально перетнув поблизу м-ка Корець польсько-радянський кордон. Із грудня 1922 р. працював помічником настоятеля Ушомирської парафії, обслуговуючи віруючих с. Михайлівка Ємільчинського р-ну Коростенської округи. У серпні 1923 р. за призначенням прелата Т. Скальського розпочав роботу на посаді адміністратора Макарівської парафії Київського деканату РКЦ. Замешкавши в селищі при ст. Клавдієве, рівночасно обслуговував 1 костюл і 5 каплиць, до яких учасили римо-католики сіл Макарів, Бородянка, Кодри, Буда, Соболівка, м-ка Ірпінь, ст. Клавдієве (Тарасове). У 1925 р. відповідав перед судом за провинку, передбачену арт. 123 КК УСРР (здійснення обряду хрещення без попередньої реєстрації новонародженої дитини у відділі ЗАГСу).

Заарештований 29 травня 1926 р. на ст. Клавдієве співробітниками Київського окрвдділу ДПУ УСРР за звинуваченням в антирадянській агітації, здійсненні польського впливу, нелегальному переході з Польщі на радянську територію, поданні органам влади неправдивих анкетних даних, тобто діях, що кваліфікувалися більшовицькою юстицією за арт. арт. 98 і 10–90 КК УСРР.

Клопотання про звільнення священника, подане 3 червня 1926 р. з підписами 140 мешканців сіл Буда і Соболівка Макарівського р-ну, слідством було знехтуване. Уповноважений КРВ окрвдділу ДПУ С. Долинський, який займався справою Б. Дуніна-Вонсовича, доповів своєму керівництву, що подальше перебування ксьондза на території УСРР небезпечно тим, що він може провадити антирадянську діяльність на користь Польщі.

Особлива нарада при колегії ДПУ УСРР 10 серпня 1926 р. вирішила визнати Б. Дуніна-Вонсовича «соціально небезпечним елементом», який «нелегально перейшов держкордон з боку Польщі, при чому мотиви переходу довіри не викликають, тому є підстави підозрювати його в шпигунстві» і порушити перед колегією ОДПУ клопотання про висилку його на 3 роки до Сибіру.

20 вересня 1926 р. особлива нарада при колегії ОДПУ розглянула це клопотання і винесла власний, значно суворіший вердикт — «ув'язнити в концтабір, терміном на 3 роки». Через 3 тижні, 8 жовтня 1926 р. кс. Дуніна-Вонсовича із Київського допру № 2, де його утримували з часу арешту, було відправлено до Соловецького табору, попри те, що медичне обстеження засвідчило наявність у цього ув'язненого серйозних захворювань ле-

генів та нервової системи.

Плачевний стан здоров'я молодого священника змусив навіть медичну комісію при центральній лікарні бупрів Києва, яка зазвичай слухняно надавала згоду на відправлення в'язнів в суворі умови Півночі, в несподівано делікатній манері сформулювати висновок, що Б. Дунін-Вонсович «прямувати може в одну з найближчих північних губерній з найменш суворим кліматом».

Спроба сестри ксьондза Марії порятувати хворого на туберкульоз брата, звернувшись до ДПУ УСРР з проханням про його помилування, завершилася тим, що дівчину теж було ув'язнено і заслано в Комі АСРР.

Після відбуття Б. Дуніним-Вонсовичем терміну покарання його за рішенням особливої наради при колегії ОДПУ від 24 травня 1929 р. було вислано на 3 роки до Іркутської обл. Там у березні 1931 р. його знову було заарештовано. До липня 1933 р. перебував у тюрмах Іркутська та Красноярська, потім — на засланні в Східному Сибіру.

У травні 1935 р. — лютому 1936 р. був позбавлений волі за звинуваченням у шпигунстві на користь польської розвідки. 31 березня 1936 р. — новий арешт у груповій справі так званого «Сибірського Центру ПОВ», що завершилася закритим судовим процесом 19–24 червня 1936 р. і призначенням 10 років ув'язнення у ВТТ.

У серпні 1936 р. внаслідок загострення туберкульозу був звільнений і вперше за останні 10 років прибув в Україну. Однак затримався у Житомирі, де мав пройти курс лікування, лише на 2 тижні, бо на вимогу органів НКВС мусив повернутися до Сибіру. Заарештований там в серпні 1937 р. і за участь в діяльності «Сибірського Центру ПОВ» 4 січня 1938 р. засуджений особливою нарадою при НКВС СРСР до найвищої міри покарання. Страчено кс. Б. Дуніна-Вонсовича 18 січня 1938 р.

Звинувачення з репресованого ксьондза знято прокуратурою Київської обл. у грудні 1996 р. на підставі арт. 1 Закону УРСР «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

19. Ейзенкрайн Петро (Петер) Петрович народився у 1885 р. в кол. Гайдельберг Мелітопольського пов. Таврійської губ., німець, громадянин УСРР. На священника висвячений у 1908 р. після закінчення духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові. У 1908–1911 рр. працював помічником настоятеля костюлу в кол. Костгайм Катеринославського деканату, з 1911 р. і до арешту 18 жовтня 1935 р. — адміністратором парафії Блюменфельд Тилігуло-Березанського р-ну на Одещині.

Був звинувачений у входженні до контрреволюційної групи німецького духовенства Одеської обл., провадженні антирадянської пропаганди і агітації, релігійного навчання молоді і роботи по відриву її від радянського виховання. Винним себе не визнав. 21 лютого 1936 р. на судовому процесі

над групою католицького духовенства та віруючих (Ц. Рейхерт, Й. Нейгум, Й. Бак, Й. Нольд, В. Кльопфер та ін.) засуджений відповідно з арт. 54–2, ч. 2, і 54–11 КК УСРР до 8 років позбавлення волі у ВТТ. Покарання відбував на Соловках. Страчений 8 грудня 1937 р.

20. Єндрушак Мар'ян-Іван-Йосип Йосипович народився 16 червня 1891 р. у с. Бальвержишки (Литва) у незаможній селянській родині, литовець, громадянин УРСР. У 1908 р. закінчив гімназію у м. Маріамполь Суwalkівської губ. і вступив до Сейненської римо-католицької духовної семінарії, де навчався за власні кошти. Після першого курсу перейшов до Житомирської семінарії, де здобув можливість навчатися за державний рахунок. У 1914 р. був висвячений на священника. До революції служив у костьолах Луцька, Звенигородки, Любара, Вінківців. У 1916–1930 рр. був настоятелем у м-ку Збриж на Поділлі.

У 1923 р. ДПУ УСРР збило дані про те, що кс. Єндрушак займається контрабандою. У травні 1924 р. він разом з ксьондзами Ф. Любчинським, Р. Шишком і В. Шиманським перебував під слідством зі звинуваченням у нелегальному навчанні дітей та антирадянській пропаганді. На початку 1925 р. відхилив пропозицію стати інформатором ДПУ, в результаті чого над ним та вищеназваними ксьондзами того ж року було влаштовано показовий суд, що завершився оправданням через недоведеність вини підсудних.

У 1926 р. було розпочато нове слідство у справі кс. Єндрушака, звинуваченого у «контрреволюційній агітації, зокрема, проти землеустрою», а також у пачкарстві. У вересні 1927 р. його було заарештовано, звинувачено за арт. 56–24 КК УСРР і за вироком суду на 5 років вислано за межі України. Покарання відбував у м. Саратові.

З нагоди 10-ї річниці Жовтневої революції був амністований і на початку 1928 р. повернувся на Поділлі. У 1929 р. ОВ ДПУ УСРР було зафіксовано, що «Єндрушак став виявляти антирадянську активність, завойовуючи авторитет серед віруючих як «великомученик». У 1930 р. він виконував пастирський обов'язок водночас у м. Кам'янці-Подільському та в кількох парафіях Волочиського, Городоцького і Юринецького р-нів.

28 листопада 1931 р. кс. Єндрушака знову було заарештовано, вивезено до Харкова і ув'язнено в спецкорпусі ДПУ УСРР. 9 лютого 1932 р. ОВ УВО і ДПУ УСРР пред'явило йому обвинувачення в тому, що він, «мешкаючи в прикордонній смузі, підтримував нелегальний зв'язок із Польщею, куди передавав відомості розвідувального характеру про стан рад[янської] сторони, останнім часом систематично займався контрреволюційною агітацією, спрямованою на зрив усіх заходів Радвлади на селі». За ці провини слідство пропонувало ув'язнити М. Єндрушака в концтаборі терміном на 10 років. Ксьондз відхилив висунуті проти нього обвинувачення.

На початку 1932 р., згідно із рішенням колегії ДПУ УСРР, за арт. 54–6 і 54–10 КК УСРР його на 5 років було ув'язнено на Соловках. За ударну роботу і внаслідок інвалідності достроково звільнений через 1 рік і 7 місяців. Повернувся до Кам'янця-Подільського в липні 1933 р. З лютого 1935 р. служив настоятелем костюлу в м. Малин, де через півроку, 22 серпня його знову було заарештовано співробітниками ОВ УДБ Київського облуправління НКВС і звинувачено в тому, що він є учасником «контрреволюційної фашистської організації».

У лютому 1936 р. його справу було закрито з поясненням, що «в процесі слідства не зібрано достатньо даних» для того, щоб цього ксьондза віддати під суд. Костюл у Малині було зачинено, і кс. Єндрушак перебрався до Житомира. 7 серпня 1937 р. його було заарештовано. Обвинувачення в контрреволюційній агітації, яке йому було пред'явлено, визнати відмовився. 24 вересня 1937 р. кс. М. Єндрушака було розстріляно у Житомирській тюрмі відповідно до наказу Київського облуправління НКВС від 17 вересня 1937 р.

Реабілітовано М. Й. Єндрушака 31 липня 1989 р. на підставі ст.1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і на початку 50-х років».

21. Забуський Фелікс Францович народився в 1894 р. в м-ку Кліменти Седлецької губ., поляк, громадянин УСРР. У 1919 р. після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ був висвячений на священника і розпочав пастирську діяльність з посади помічника настоятеля костюлу в м-ку Здолбунів Рівненського деканату. У 1920–1923 рр. керував парафією Аннополь Острозького деканату. У 1923 р. призначений настоятелем костюлу в м-ку Славута Заславського деканату. Водночас опікувався римо-католиками м-ка Шепетівка.

Заарештований в Славуті 25 січня 1930 р. за звинуваченням у веденні контрреволюційної роботи і агітації проти радянської влади серед польського населення Шепетівської округи, а також купівлі і продажу контрабандних речей. 15 червня 1930 р. Ф. Забуського було переведено до Харкова, а його справу приєднано до групової справи римо-католицького духовенства Правобережної України, звинуваченого в контрреволюційній і шпигунській діяльності на користь Польщі.

На процесі у «Справі ксьондзів», що відбувся 21–27 червня 1930 р., Ф. Забуського на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–10 та 54–11 КК УСРР надзвичайною сесією Верховного суду УСРР було засуджено до 5 років позбавлення волі. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, на Соловках та в Кемському таборі Белбалтлагу. З 1935 р., відповідно до ухвали особливої наради при колегії НКВС СРСР, перебував на засланні

в Архангельській обл., де 23 листопада 1937 р. був заарештований і 4 січня 1938 р. засуджений до найвищої міри покарання. Страчений в Архангельську 16 січня 1938 р.

Обвинувачення із Ф. Забуського знято військовою прокуратурою КВО 2 жовтня 1991 р. на підставі арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

22. Зиско Християн Леонтійович народився у 1897 р. в польсько-німецькій родині в кол. Шпаєр Одеського пов. Херсонської губ. Навчався в духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, яку в 1918 р. було переведено із Саратова до Одеси і діяльність якої невдовзі радянською владою було припинено. Завершив теологічне навчання приватно у прелата Й. Крушинського й увійшов до числа останніх чотирьох вихованців духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, що в 1924 р. здобули духовний сан з рук на той час єдиного в СРСР римо-католицького єпископа А. Церра. Працював помічником настоятеля костюлу в Одесі, з травня 1926 р. — настоятелем костюлу в Миколаєві.

Заарештований 25 вересня 1933 р. під час операції радянських спецслужб під кодовою назвою «Резидентура» по знешкодженню німецької диверсійно-повстанської організації, яка, за версією ДПУ, за вказівками консульства Німеччини в Одесі діяла у м. Миколаєві і Карл-Лібкнехтському німецькому національному р-ні і якою були насаджені диверсійні осередки на суднобудівельних заводах ім. А. Марті та «61» у Миколаєві, артилерійських складах 15-ї стрілецької дивізії і мінних складах Чорноморського флоту.

Кс. Зиска, якому слідство спочатку відвело роль керівника цієї організації, було перевезено до Харкова і ув'язнено в камері № 56 спецкорпусу № 1 ДПУ УСРР. 2 грудня 1933 р. ОВ УВО і ДПУ УСРР виніс ухвали про виявлення в діях Х. Зиска ознак злочину, передбаченого арт. 54–6 КК УСРР (шпигунство на користь іноземної держави, у даному разі — Німеччини) і започаткування в його справі слідства, під час якого він мав залишатися під вартою. 23 лютого 1934 р. ОВ УВО і ДПУ УСРР подав остаточний висновок у цій справі, за яким кс. Зиска було названо учасником організації, що її очолював патер Одеського костюлу П. Шуберт, і яка провадила шпигунсько-диверсійну та націоналістичну роботу серед німців м. Миколаєва та навколишніх німецьких колоній.

Окрім кс. Х. Зиска, в участі у цій організації було запідозрено ще 21 особу, серед них трьох римо-католицьких священників — Б. Блехмана (Київ), Р. Лорана (кол. Зульц біля Миколаєва) та М. Валізера (Високопільський р-н на Херсонщині).

Кваліфікувавши дії Х. Зиска за арт. 54–6, 54–7 та 54–11 КК УСРР, ОВ УВО і ДПУ УСРР пропонував застосувати до нього найвищу міру со-

ціального захисту — розстріл. Судова трійка при колегії ДПУ УСРР в день подання слідством остаточного висновку ухвалила ув'язнити Х. Зиска у ВТТ терміном на 10 років. Згідно з повідомленням управління Сиблагу НКВС СРСР, «влітку 1934 р. ув'язнений Зиско Християн Леонтійович, що перебував у Суславському відділенні Сиблагу, при спробі втечі спільно з двома в'язнями, що були засуджені за шпигунство, був смертельно поранений і згодом помер».

23. Йосюкас Йосип Іванович народився у січні 1892 р. в с. Трабішки Маріампольського пов. Суwalkівської губ. в селянській родині, литовець, громадянин УСРР. Закінчив 5 класів гімназії і духовну семінарію. До 1922 р. працював в одній з парафій Одеси, пізніше — в м-ку Острополь Волинської губ. На початку 1923 р. прибув на Поділля і розпочав душпастирську роботу в с. Завалійки біля Проскурова.

У 1924 р. був заарештований і звинувачений у сприянні кс. В. Оринту в нелегальному перетині радянсько-польського кордону. Під час перебування в Проскурівській в'язниці у відповідь на обіцянку видати йому паспорт для виїзду за кордон дав підписку про співробітництво з ДПУ, про що після звільнення повідомив своїм колегам-ксьондзам. У листопаді 1924 р. подав до Проскурівського окрвідділу ДПУ заяву, в якій відмовлявся від взятих на себе зобов'язань. У 1925 р. очолив римо-католицьку парафію в с. Чорний Острів.

4 жовтня 1928 р. в помешканні ксьондза співробітниками Проскурівського окрвідділу ДПУ було влаштовано трус, і Йосюкас знову потрапив за ґрати. Йому було пред'явлено звинувачення у виголошенні проповідей антирадянського змісту і використанні релігійних забобонів для боротьби з радянською владою. Під час утримання кс. Йосюкаса в Проскурівській тюрмі римо-католицька громада с. Чорний Острів забезпечувала його харчуванням та одягом і клопоталася перед окрпрокуратурою про його звільнення.

Однак 3 грудня 1928 р. Й. Йосюкаса під конвоєм було вивезено з Проскурова до Москви і ув'язнено в Бутирській тюрмі, після чого парафіянами було подано до ВУЦВК та ЦВК СРСР заяви на захист свого ксьондза. Особлива нарада при колегії ОДПУ СРСР 22 лютого 1929 р. ухвалила Й. Йосюкаса з-під варти звільнити, без права впродовж 3-х наступних років мешкати в УСРР.

Місцем висилки було обрано м. Ярославль на Волзі, куди він прибув 16 березня 1929 р. і приступив до роботи в римо-католицькій парафії, яка на той час складалася із 150 осіб. Перебуваючи на засланні, він постійно одержував грошову допомогу від Чорноострівської парафії.

На початку 1930-х років кс. Й. Йосюкас був настоятелем костюлу св. ап. Петра і Павла в Москві. Тодішньому главі РКЦ в СРСР єп. П.-Е. Не-

ве стало відомо, що кс. Йосюкас таємно співпрацює з НКВС. Перебуваючи в травні 1934 р. у Римі, єпископ одержав дозвіл на відсторонення цього священика від пастирської діяльності. У 1935 р. кс. Й. Йосюкас виїхав до Литви.

24. Іллі Никодим Пилипович народився 8 лютого 1882 р. в кол. Карлсруе біля Миколаєва, німець, громадянин УСРР. Закінчив римо-католицьку духовну семінарію у Саратові і у 1910 р. прийняв духовний сан. Служив в костельолах німецьких колоній Поволжя та півдня України. В 1920 р. був мобілізований до Червоної армії. У 1921 р. повернувся до пастирської діяльності. Працював на парафіях в кол. Раштадт біля Миколаєва, Гайдельберг на Дніпропетровщині, звідки його було вигнано під час антирелігійної кампанії.

З 1931 р. мешкав у с. Єремеївка Роздільнянського р-ну Одеської округи. У 1932–1933 рр. повідомив закордонні релігійні та добродійні організації про голод у селах України і гоніння проти духовенства. В одному з листів він писав: «Європейська війна не поглинула стільки людей, скільки тут померло від голоду, а ще в майбутньому скільки помре! Те, що тут трулять на весь світ, м'яко кажучи, неправда. Люди навесні поїли вже те, що було призначено для свиней...».

Заарештований співробітниками Роздільнянського райвідділу ДПУ 16 грудня 1933 р. згідно з відповідною ухвалою ОВ Одеського облвідділу ДПУ УСРР за звинуваченням у шпигунській діяльності на користь Німеччини (арт. 54–6 КК УСРР). 25 лютого 1934 р. його вину було перекаваліфіковано за арт. 54–10 КК УСРР — антирадянська агітація. Особлива нарада при колегії ДПУ УСРР 26 лютого 1934 р. ухвалила вислати Н. Іллі до Північного краю терміном на 3 роки, скерувавши на місце заслання в одиночному порядку, без варті.

Відбуваючи покарання на ст. Вожега Північної залізниці, захворів на параліч, однак, згідно із висновками УДБ НКВС УСРР від 13 серпня 1935 р., його прохання про звільнення було відхилене. Подальша доля не відома. Реабілітований Н. Іллі прокуратурою Одеської обл. 21 жовтня 1992 р.

25. Ільгін Вікентій Адамович народився 19 січня 1886 р. в м. Двінськ, литовець, громадянин УСРР. Закінчив духовну семінарію і Санкт-Петербурзьку духовну академію. Висвячений на священика у 1909 р. У 1910–1919 рр. працював у костьолі м-ка Чечерськ біля Гомеля, 1919–1926 — настоятелем парафії і деканом у Харкові. Перебував під слідством у серпні 1925 р. у справі порушення законодавства про реєстрацію актів громадянського стану, а в січні 1926 р. — у справі переховування одержаної в консульстві Німеччини нелегальної літератури.

Внаслідок реорганізації структури РКЦ в СРСР 15 серпня 1926 р. був призначений таємним посланцем папи Римського Пія XI єп. М. д'Ербінї Апостольським адміністратором південної частини Могильовської єпархії (Лівобережна Україна).

Заарештований 25 жовтня 1926 р. співробітниками КРВ ДПУ УСРР і звинувачений у здійсненні релігійних обрядів без попередньої реєстрації в ЗАГСі, зберіганні нелегальної літератури, врученні хабарів працівникам радянських установ, антирадянській агітації. Винним себе не визнав.

Під час слідства був ув'язнений в Харківському бупрі № 1, незважаючи на те, що медична комісія засвідчила наявність у нього важкого захворювання (артрит). Прохання про звільнення кс. Ільгіна на поруки, подане 31 жовтня 1926 р. римо-католицькою громадою Харкова до ДПУ УСРР за підписами близько 500 парафіян, було відхилене співробітником КРВ Н. Новаковським: «Аж до закінчення слідства і з'ясування справжньої його винуватості чи невинуватості, питання про звільнення взагалі не підлягає обговоренню».

Прокуратура УСРР дійшла висновку про припинення справи В. Ільгіна через відсутність даних, що підтверджували б звинувачення, а також підстав для судового розгляду. Попри вищезазначене, Прокуратура УСРР підтримала подання КРВ ДПУ УСРР про доцільність визнання В. Ільгіна «соціально небезпечним елементом», що причетний до шпигунської діяльності.

Особлива нарада при колегії ДПУ УСРР 30 листопада 1926 р. вирішила, що В. Ільгін «використовував своє становище священнослужителя з метою агітації проти Радвлади, і що існують підстави підозрювати його в економічному шпигунстві, визнати його соціально небезпечним елементом і порушити клопотання перед Особливою Народою при колегії ОДПУ про ув'язнення його в концтаборі терміном на три роки». 2 лютого 1927 р. з Харківського допру його було відправлено через Бутирську тюрму в Москві до Соловечького концтабору, куди він прибув 19 березня 1927 р. 3 жовтня 1929 р. перебував на засланні в Архангельській обл.

На початку 1933 р. його було звільнено із заслання і в серпні того ж року дозволено поселитися у м. Калуга. В кінці вересня 1933 р. кс. Ільгін виїхав до Литви згідно з радянсько-литовською угодою про обмін політичними в'язнями. Невдовзі перебрався до Польщі, мешкав у Варшаві, де й помер 24 серпня 1937 р.

26. Каровець Михайло (Макарій) — священик УГКЦ, ієромонах ордену св. Василя Великого, церковний діяч, письменник. Народився 14 листопада 1873 р. у с. Перемислів Сокальського пов. (нині Львівської обл.), українець, підданий Австро-Угорщини. У 1891 р. під іменем Макарій вступив до ордену василіан, у 1898 р. висвячений на ієромонаха. Під час Першої світової війни служив капеланом легіону Українських Січових Стрільців, що діяв

у складі австро-угорської армії.

В 1920-х роках, залишившись на території УСРР, радянського громадянства не прийняв. Маючи право служити як у східному, так і латинському обряді, виконував пастирські обов'язки у парафіях Кам'янецької єпархії РКЦ — м. Жмеринка, с. Озаринці, Браїлів, м. Могилів-Подільський. Зазнавши утисків з боку радянської влади, звернувся до ВУЦВК з клопотанням про дозвіл на виїзд до Австрії. 24 листопада 1929 р. депортований за межі СРСР. Подав до Ватикану письмову доповідь про гоніння проти релігії і церкви в УСРР.

В 1930-х роках, перебуваючи у василіанських монастирях Львова, Краснопуці, Варшави, займався релігійною, науковою, літературною та публіцистичною діяльністю. Помер у м. Братислава (Словаччина) 21 квітня 1944 р.

27. Квасневський Сигізмунд Карлович народився 30 березня 1877 р. в м-ку Тараша Київської губ. у міщанській родині. Закінчив класичну гімназію в м-ку Немирів під Вінницею. Будучи студентом медичного факультету Київського університету св. Володимира, в 1898–1900 рр. брав участь в роботі осередку партії соціалістів-революціонерів. У 1901 р. за політичну діяльність його було виключено з третього курсу університету. Працював домашнім учителем дітей багатих землевласників і цукрозаводчиків Маньковських у маєтку Сагінка Ямпільського пов. на Поділлі.

Після закінчення Житомирської римо-католицької духовної семінарії у 1909 р. висвячений на священника. Служив у костьолах Проскурова, Києва, Брацлава. У червні 1920 р. відбув до Польщі разом із польським військом, що відступало. Поки тривала радянсько-польська війна, здійснив подорож до Відня та Венеції. Повернувшись в Україну восени 1920 р., став настоятелем Проскурівської парафії.

Перебував під арештом і слідством у 1920, 1923, 1924, 1926 рр. за підозрою в сприянні шпигунству на користь Польщі. Після чергового позбавлення волі з 11 квітня по 3 жовтня 1927 р. у в'язниці ДПУ погодився на роль ініціатора підписання так званої «декларації римо-католицького духовенства Поділля» про лояльність щодо радянської влади, приуроченої до 10-річчя Жовтневої революції.

2 березня 1930 р. був заарештований і 27 червня 1930 р. засуджений у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–4 і 54–10 КК УСРР до 5 років позбавлення волі (умовно) з 3-річним випробувальним строком. Через заборону мешкати в Україні виїхав до Ростова-на-Дону, де продовжував душпастирську працю.

21 жовтня 1931 р. рішенням ОВ УВО і ДПУ УСРР його справу було припинено. З дозволу влади тричі на рік приїжджав до Проскурова для

обслуговування місцевих римо-католиків. 31 грудня 1936 р. прибув на постійне проживання до Києва, працював на парафіях св. Олександра та св. Миколая, що залишилися без священників.

Заарештований 3 червня 1937 р. і звинувачений в організації польсько-го націоналістичного підпілля на Правобережній Україні та Києві, шпигунській діяльності на користь «чужоземного консульства» і «нелегального представника Ватикану» — єпископа Неве. Страчений 25 вересня того ж року у Київській внутрішній тюрмі згідно з рішенням особливої наради при НКВС СРСР від 22 вересня 1937 р. Похований у Биківнянському лісі під Києвом.

С. К. Квасневського реабілітовано 31 березня 1989 р. як особу, на яку поширюється чинність ст. 1 Указу Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості щодо жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і початку 50-х років».

28. Кесслер Йозеф-Алоїзій — останній єпископ Тираспольської римо-католицької єпархії. Народився 12 серпня 1862 р. в німецькій кол. Луїс Самарської губ. Закінчив земську школу, дитячу і духовну семінарію РКЦ в Саратові та Санкт-Петербурзьку імператорську римо-католицьку духовну академію. Магістр теології. Висвячений на священника в 1889 р. Викладав у духовній семінарії, служив у парафіях Саратова, Сімферополя, Кишинева, в 1895–1899 рр. — в кол. Зульц біля Миколаєва.

У 1904 р. висвячений на єпископа і очолив Тираспольську римо-католицьку єпархію, яка значно зміцнилася за час його правління. Особисто висвятив 31 новий храм, в тому числі кафедральний костюл св. Климентія в Одесі. У 1907 р. заснував у цьому місті друкарню газети для німців-католиків «Deutsche Rundschau», яка виходила двічі на тиждень.

Після революції 1917 р. звернувся до віруючих єпархії з пастирським листом, в якому погрожував прихильникам більшовизму відлученням від церкви. У серпні 1918 р., рятуючись від ЧК, покинув Саратов і пішки дійшов до Одеси.

На початку 1920 р. через утиски, яких зазнавав з боку радянської влади, змушений переселитися до Бессарабії, що потрапила до складу Румунії. Намагався не втрачати зв'язків зі своєю єпархією, в 1922–1923 рр. на гроші, які зібрав під час поїздки в США (32 тис. \$), надавав продовольчу допомогу німецьким колоніям Поволжя і півдня України, що потерпали від голоду.

В листопаді 1929 р. в умовах посилення антирелігійної політики уряду СРСР офіційно відмовився від управління Тираспольською єпархією через неможливість підтримування з нею зв'язків. У січні 1930 р. отримав від папи Пія XI титул архієпископа. Поселився в м. Цінновітц (Німеччина). Автор книги з історії Тираспольської єпархії, що була видана 1930 р.

у США, та спогадів. Помер 10 грудня 1933 р., похований у баварському м-ку Орнбау (Німеччина).

29. Клемчинський Сигізмунд Сигізмундович народився 20 червня 1891 р. у м. Кам'янець-Подільський в родині дрібного службовця на цукровому заводі, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши гімназію, у 1910–1915 рр. здобував теологічну освіту в духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ.

У 1915 р. висвячений на священника і одержав призначення на посаду помічника настоятеля костюлу с. Сатанів Проскурівського деканату, в 1916–1920 рр. працював в сільських парафіях Волині. Під час наступу Червоної армії в червні 1920 р. евакуюювався до Польщі. Повернувшись у жовтні 1920 р. на Волинь, очолив парафію в с. Городниця Корецького деканату, територія якої після укладення Ризького миру потрапила під юрисдикцію УСРР.

У 1921 р. був заарештований співробітниками ДПУ за підозрою у участі в контрреволюційній організації і невдовзі звільнений через відсутність доказів його вини, після чого виїхав на Поділля, де працював в костюлах Липовецько-Бердичівського деканату. В 1924 р. знову перебував під слідством і судом, звинувачений в порушенні арт. 81 КК УСРР. З 1928 р. і до арешту 29 липня 1935 р. працівниками ОВ УДБ Київського облуправління НКВС УСРР був настоятелем костюлу в м-ку Коростишів під Житомиром.

Притягнутий до слідства у груповій «Справі контрреволюційної фашистської організації римо-католицького та уніатського духовенства на Правобережній Україні», кс. Клемчинський своєї вини в інкримінованих йому злочинах не визнав. Особливою нарадою при колегії НКВС СРСР від 14 травня 1936 р. засуджений за арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР до 5 років позбавлення волі у ВТТ. Покарання відбував у таборі Чиб'ю Ухтпечлагу (Комі АСРР), де й помер 24 вересня 1937 р. Реабілітований Прокуратурою УРСР 8 серпня 1989 р.

30. Кобець Адальберт (Войцех) Ігнатович народився у 1873 р. в м. Проскурів Подільської губ. в міщанській родині, поляк, громадянин УСРР. У 1898 р. закінчив духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ і був висвячений на священника. Духовну кар'єру розпочинав з виконання обов'язків вікарія, а з 1902 р. — адміністратора парафії в с. Лучинець Могилів-Подільського пов. Подільської губ., проте в 1907 р. за наполяганням царської адміністрації був позбавлений цієї посади за те, що, «будучи фанатиком, переконував селян переходити з православ'я на католицизм».

У жовтні 1907 р. прибув до м. Бердичів Київської губ., щоб обійняти посаду законовчителя двокласного міського училища. Попри те, що впро-

довж наступних двох років, згідно з висновками Київського губернатора, «в його поведінці, способі життя, моральних якостях і політичній благонадійності нічого осудливого не помічено», царські чиновники поставилися до кс. Ад. Кобця з недовірою і визнали перебування його на посаді викладача навчального закладу небажаним.

З 1910 р. працював адміністратором парафії в м. Могилів-Подільський, однак за відверто недоброчинне ставлення до парафіян, які одружилися з православними, його поведінка Подільським губернатором була визнана образливою і зловредною, за що ксьондза було притягнуто до судової відповідальності.

Після утвердження більшовицької влади стосунки кс. Ад. Кобця з радянською адміністрацією склалися так само несприятливо. В 1921 р. він був затриманий ЧК і півтори доби перебував під арештом за звинуваченням у зберіганні в костюлі прапора з польською національною символікою. З 1922 р. очолював парафію в м-ку Фельштин під Проскуровом.

10 листопада 1927 р. був заарештований головою Климковецької сільради за проведення богослужіння для мешканців декількох сіл Проскурівської окр. без дозволу місцевої влади. Наступного дня за поданням Климковецької сільради міліцією Фельштинського р-ну було прийнято до переведення справу про влаштування кс. Адальбертом Кобцем недозволених релігійних зібрань, а також виголошення проповіді антирадянського змісту, що було кваліфіковано як злочин, передбачений арт. 56–21 КК УСРР.

Взявши до уваги, що «ця справа набирає політичного характеру, і по цій справі необхідне подальше виявлення істини», 16 листопада 1927 р. міліція передала її до окрвідділу ДПУ. Кс. Ад. Кобець вийшов із в'язниці ДПУ лише після того, як погодився поставити свій підпис під «Листом ініціативної групи римо-католицького духовенства Поділля», що 4 січня 1928 р. був опублікований в радянській пресі.

8 квітня 1929 р. його знову було заарештовано разом з групою віруючих у складі 18 осіб і звинувачено в організації релігійних гуртків в с. Олешківці Фельштинського р-ну, використанні їх членів для антирадянської роботи, зриву політичних і господарських кампаній, протидії діяльності комсомольського осередку, радянських та культурних установ.

Перебуваючи в Проскурівському допрі під час слідства, яке тривало до 3 вересня 1929 р., а також до суду, кс. Ад. Кобець заперечував інкриміновані йому обвинувачення, заявляючи, зокрема, що релігійні гуртки не організовував, бо вони здавна існували при Фельштинському костюлі.

На присвяченому його справі засіданні окрсуду, яке відбулося 7–10 січня 1930 р., він показав, що лояльно ставився до радянської влади, не провадив контрреволюційної чи націоналістичної діяльності і нічого не знав про переслідування терціарами сільських активістів та комсомольців. Прохаючи винести справедливий вирок, заявив, що заради утри-

мання своїх стареньких батьків (87 та 82 роки) готовий навіть помінати поле діяльності.

Попри це суд визнав вину ксьондза за арт. 54–2 та 54–10, ч. 2 КК УСРР і признав йому покарання у вигляді позбавлення волі з суворою ізоляцією терміном на 10 років та конфіскацією усього майна. Найвищим судом УСРР 8 лютого 1930 р. касаційну скаргу Ад. Кобця було залишено без наслідків, а вирок у силі.

Покарання відбував в Ярославльському політизоляторі та Соловецькому таборі, де й помер в 1930-х роках. Точна дата смерті залишається не з'ясованою. Вину з Адальберта Кобця знято прокуратурою Хмельницької обл. 19 листопада 1991 р. згідно з арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

31. Кобець Антоній Львович народився у 1881 р. в м. Проскурів Подільської губ. в родині шевця, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши Проскурівське міське училище, близько двох років готувався до вступу в духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, в якій навчався в 1900–1906 рр. Духовний сан прийняв у 1906 р. Служив вікарієм в костьолах м-ка Полонне і м-ка Баранівка Новоград-Волинського пов. Волинської губ. та м-ка Махнівка Бердичівського пов. Київської губ., з 1909 р. — адміністратором парафії в с. Завалійки Проскурівського пов. Подільської губ.

У вересні 1918 р. єп. І. Дуб-Дубовським був переведений на посаду адміністратора парафії в с. Купель Старокостянтинівського пов. Волинської губ. Під час польсько-радянської війни, залишивши Купельську парафію, з 6 липня по 5 жовтня 1920 р. перебував у Польщі. Повернувшись в Україну, продовжив роботу в с. Купель, водночас надаючи пастирські послуги римо-католикам м-ка Базалія.

У 1926 р. перебував під арештом за звинуваченням у порушенні ч. 3 арт. 125 КК УСРР і був засуджений до 6 місяців примусових робіт. Окрім Купельської, з жовтня 1928 р. обслуговував Черноострівську та Миколаївську парафії Проскурівського деканату, настоятелі яких були репресовані радянською владою.

25 червня 1929 р. начальником міліції Війтовецького р-ну Проскурівської окр. було складено протокол про виявлення в костьолі с. Купель знахідки: «прапор атласової малинової матерії подвійного складення, розміром приблизно 90×70 см з зображенням: з одного боку наклеєний католицький бумажний образ Ченстоховської божої матері, з другого боку — нашитий з шовкової матерії білий орел з надписом біля нього «Нех жие Польска» й 1917 рік, в верху й низу дві древки, низом — білий поясок, по краям — кутасики».

27 вересня 1929 р. кс. Ант. Кобець, а також органіст Купельського костьолу А. Вільчинський, голова костьольного комітету А. Михайловський

та член костьольної ради Т. Петровський були заарештовані співробітниками Волочиського прикордонного загону ДПУ. Пізніше в цій справі було заарештовано ще 5 членів Купельської римо-католицької громади.

На допиті кс. Кобець пояснив, що ця короґва-прапор, очевидно, виготовлена в 1917 р. на замовлення попереднього настоятеля Купельського костьолу як символ здобуття Польщею свободи і, оскільки мала також культове призначення, надалі зберігалася серед іншого костьольного майна. 9 листопада того ж року ксьондза було відправлено до Київського бупру.

4 квітня 1930 р. слідство в цій справі, яким займався КРВ Київського окрвдділу ДПУ УСРР, завершилося поданням остаточного висновку, згідно з яким кс. Кобця було звинувачено в шпигунстві на користь Польщі, а також провадженні контрреволюційної діяльності, тобто злочинах, передбачених арт. 54–6, 54–10 та 54–13 КК УСРР. Ксьондз відмовився підтвердити висунуті проти нього обвинувачення. Рішенням судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 9 травня 1930 р. Ант. Кобця було приречено на 10 років ув'язнення у концтаборі.

Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, а з листопада 1933 р. — на Соловках. Документально підтверджено, що 30 серпня 1937 р. кс. Ант. Кобець все ще перебував у таборі на Соловецьких островах. Подальша доля не відома.

Реабілітований 30 жовтня 1989 р. військовою прокуратурою Прикарпатського військового округу як особа, на яку поширюється чинність арт. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30-х–40-х і початку 50-х років».

32. Козинський Йосип Климентійович народився 4 липня 1889 р. в с. - Озерне Бердичівського пов. Київської губ. (нині Погребищенського р-ну Вінницької обл.), у заможній селянській родині, поляк, громадянин УСРР. У 1916 р. закінчив Житомирську римо-католицьку духовну семінарію, був висвячений на священика і вступив до Петроградської римо-католицької духовної академії, яку не зміг закінчити через революційні події і закриття цього навчального закладу більшовиками.

Працював помічником настоятеля у Кременці, учителем Закону Божого в Житомирі. Після радянсько-польської війни був призначений настоятелем костьолу в с. Топори біля Ружина (нині Житомирської обл.). У 1931 р., коли в Ружинському р-ні провадилася антирелігійна кампанія і розгорнулося гоніння проти православних священнослужителів, кс. Козинський таємно залишив Топори і близько місяця переховувався у родичів та інших ксьондзів, маючи намір виїхати до Кам'янецької єпархії або за кордон, однак повернувся до своєї парафії, де й служив надалі.

19 серпня 1935 р. арештований співробітниками ОВ УДБ Київського обласного управління НКВС УСРР за обвинуваченням в участі у «Контрреволюційній фашистській організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України». 14 травня 1936 р. особливою нарадою при НКВС СРСР йому було призначено покарання — 5 років ув'язнення у ВТТ.

Після відбуття покарання в Ухто-Іжемському таборі (Республіка Комі, РРФСР), 19 серпня 1940 р. вийшов на волю. Повернувшись до с. Топори і не одержавши дозволу на душпастирську діяльність, працював у місцевому колгоспі. Під час німецької окупації відновив богослужіння в Бердичівському костелі св. Варвари. Впродовж 40–60-х років обслуговував рівночасно кілька парафій Житомирської обл. Помер у Бердичеві 20 січня 1967 р. Реабілітований 8 серпня 1989 р. за висновком Прокуратури УРСР.

33. Котвицький Ян Целестинович народився у 1898 р. в с. Шидська Буда Житомирського пов. Волинської губ. у селянській родині, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши Житомирське міське училище, в 1917 р. вступив до духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. Для того, щоб продовжити навчання в духовній семінарії, яка евакуювалася до Олики, а потім — до м. Гнезно, в жовтні 1919 р. покинув зайнятий Червоною армією Житомир і таємно перебрався на територію, що перебувала під контролем поляків.

Після закінчення семінарії в 1922 р. і висвячення на священника одержав призначення на посаду помічника настоятеля Житомирського кафедрального костелу. У серпні 1922 р. нелегально перетнув польсько-радянський державний кордон і, прибувши до Житомира, приступив до виконання пастирських обов'язків.

4 листопада 1923 р. разом із настоятелем костелу кс. А. Федуківичем та 10 житомирянами різних віросповідань і професій був заарештований працівниками Волинського губвідділу ДПУ УСРР і звинувачений в налагодженні зв'язків із Польщею, нелегальному перетині кордону та участі в роботі таємної польської організації. 26 грудня 1923 р. через недоведеність обвинувачення з-під варті був звільнений. Із в'язниці 26-річний ксьондз вийшов у стані фізичного та морального виснаження, без зубів.

9 травня 1924 р. вдруге потрапив за ґрати за звинуваченням у шпигунстві і був вивезений до Харкова. 14 вересня 1925 р. Житомирським окрсудом засуджений до висилки на північ РСФРР. 22 вересня 1925 р. особливою нарадою при колегії ОДПУ СРСР цей вирок було переглянуто в бік посилення міри покарання шляхом заміни висилки на 3-річний термін ув'язнення в концтаборі. Після півторарічного утримання на Соловках у травні 1927 р. кс. Котвицького було переведено до Бутирської тюрми в Москві.

В липні 1927 р., вийшовши на волю із заборону на перебування в при-

кордонній смузі та найбільших містах СРСР, замешкав у м. Ніжин на Чернігівщині. 31 січня 1928 р. виїхав до Польщі в рамках обміну політичними в'язнями між СРСР та Польщею. В 1928–1930 рр. служив вікарним священником у м. Рівне, 1931–1943 рр. — настоятелем парафій Кременецького, Луцького, Колківського та Володимирецького деканатів Луцької єпархії РКЦ. 11 липня 1943 р. убитий боївкою УПА в с. Хринів біля м. Володимир-Волинський.

34. Крушинський Йосип (Йозеф) Петрович народився у 1865 р. в селянській родині на хуторі Лев'яново під Маріуполем, німець, громадянин УСРР. З 1882 р. навчався в духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові і після прийняття в 1889 р. сану священника 3 роки успішно працював у католицьких парафіях німецьких колоній Поволжя.

З 1892 р. поєднував пастирську і педагогічну діяльність, ставши професором, а в 1901 р. — ректором Саратовської духовної семінарії РКЦ, де викладав богословські науки, цивільне і канонічне право, французьку мову, латинь, загальну історію. Був збирачем фольклору колоністів та переказів з історії німецьких поселень. Його перу належали публікації про діяльність на Поволжі ордену єзуїтів та заснування в німецьких колоніях римо-католицьких парафій. Здобувши у 1903 р. титул прелата, займав керівні посади в консисторії та курії Тираспольської єпархії РКЦ.

Рятуючись від «червоного» терору, у 1918 р. перевів духовну семінарію із Саратова до Одеси. Після закриття більшовиками в кінці 1919 р. цього навчального закладу поселився під Миколаєвом в кол. Карлсруе, де продовжував приватно навчати семінаристів і викладав Закон Божий в німецькій гімназії. У 1921 р. був усунутий від роботи в гімназії і залишився без заробітку. З 1922 р. працював настоятелем костелу в кол. Карлсруе і водночас управляв римо-католицькими парафіями півдня України, одержавши з Ватикану повноваження генерального вікарія Тираспольської єпархії.

Влада постійно тримала прелата під наглядом, в тому числі таємних агентів ДПУ, і примушувала його виступати з публічними заявами про лояльність щодо комуністичного режиму. З 1930 р. мешкав у с. Шпассер Карл-Лібкнехтського німецького національного р-ну. У червні 1934 р. під тиском влади розпорядився, щоб підлегле йому римо-католицьке духовенство припинило сприяти своїм парафіянам, що потерпали від голоду, в одержанні допомоги з Німеччини. Прелат порекомендував священникам припинити листування із закордоном і знищити адреси благодійних організацій.

Попри це 29 грудня 1934 р. співробітниками Карл-Лібкнехтського райвідділу НКВС в його помешканні було вчинено трус. Ніяких речей, що компрометували б пагера Крушинського, не було виявлено, однак 4 січня 1935 р. ОВ УДБ Одеського облуправління НКВС УСРР йому було пред'явлено звинувачення за арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР. Того ж дня, відповідно до по-

станови ОВ про обрання запобіжних заходів щодо Й. Крушинського, у 70-літнього патера було взято підписку про невиїзд із с. Шпаєр.

17 січня 1935 р. Шпаєрська сільрада підготувала для ДПУ довідку, в якій Й. Крушинського було названо куркулем, призвідником невиконання селянами хлібозаготівель та інших господарсько-політичних кампаній за 1931–1933 рр. Слідство насамперед з'ясовувало реагування генерального вікарія та підлеглого йому римо-католицького духовенства на голод 1933 р. Особливо непокоїло владу ведення священнослужителями обліку померлих парафіян та зазначення причин їхньої смерті.

3 квітня 1935 р. Одеською облпрокуратурою до суду був поданий обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну. Генеральному вікарієві РКЦ на півдні України Й. Крушинському та священникам І. Таубергеру, А. Гофману і Р. Лорану було поставлено у вину насамперед те, що у 1933 р. вони сприяли мешканцям німецьких колоній в одержанні допомоги з-за кордону.

Паралельно зі справою вищеназваних священників чекісти здійснили в Карл-Лібкнехтському німецькому національному р-ні широкомасштабну операцію під назвою «Католики», в перебігу якої було заарештовано десятки мешканців колоній, більшість з яких невдовзі за вироками судів опинилася у таборах та на засланнях у північних районах СРСР.

25–28 квітня 1935 р. спецколегія Одеського облсуду розглянула справу патерів Карл-Лібкнехтського р-ну. Й. Крушинського було засуджено за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. У травні 1935 р. особливою нарадою при колегії НКВС СРСР вирок суду стосовно Крушинського було переглянуто із заміною позбавлення волі на заслання.

Помер Й. Крушинський 31 липня 1940 р. в м. Алма-Ата (Казахстан). Згідно з висновком Генеральної прокуратури України від 30 жовтня 1992 р., на особу Й. Крушинського поширюється чинність арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні».

35. Кьолер Михайло (Міхаель) Якович народився 30 жовтня 1897 р. в кол. Йоганнесталь поблизу Одеси у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. З 1906 р. на кошти батьків навчався в початковій школі с. Зельци, пізніше — в прогімназії с. Карлсруе, яку заснував римо-католицький священник Я. Шерр. У 1913 р. вступив до духовної семінарії РКЦ у Саратові.

Разом з викладачами та вихованцями цього навчального закладу у 1918 р., рятуючись від «червоного» терору, перебрався до Одеси і в 1919 р. завершив освоєння повного семінарського курсу. До досягнення канонічного віку (24 роки) працював законовчителем у школі кол. Зельци. 21 травня 1922 р. єп. А. Церром був висвячений на священника і призначений вікарієм в парафії Зельци. Наступні 11 років — з лютого 1923 р. по червень 1934 р. — служив настоятелем в кол. Шпаєр біля Миколаєва.

3 червня 1934 р. його викликали до ОВ Одеського облвідділу ДПУ УСРР, де задали, як це видно з протоколу «бесіди», лише одне питання: «Що ви можете показати по суті листів, які ви надсилаєте до Німеччини, з клопотанням про надання допомоги німецькому населенню, що нібито потерпає від злиднів?» Патер Кьолер визнав, що надсилав за кордон листи з адресами мешканців кол. Шпаєр після того, як, роздавши впродовж кількох місяців 1933 р. всі свої продуктивні запаси, переконався у власній неспроможності допомогти усім нужденним. Переказом у сумі 10 доларів, що одержав з Америки, скористався, щоб закупити в Торгсіні харчів і роздати тим односельчанам, які найбільше потерпали від голоду.

22 червня 1934 р. його заарештували, обшукали і ув'язнили в Одеській тюрмі. Під час допитів він підтвердив, що звернення до закордонних організацій було вимушеним кроком, оскільки в 1933 р. йому щодня доводилося ховати по кілька жертв голоду (того року у кол. Шпаєр, де нараховувалося близько 2,5 тис. мешканців, померло 256 осіб). Водночас він категорично відхилив звинувачення в участі в контрреволюційній організації.

Слідом за М. Кьолером за грати потрапили ще два священники Миколаївського деканату — Й. Таубергер із с. Карлсруе та А. Гофман із с. Ландау. Їм, а також прелатові Й. Крушинському і декану Р. Лорану (с. Зульц), які до суду перебували під домашнім арештом, інкримінувалася антирадянська діяльність, що полягала насамперед у зверненні до закордонних організацій за допомогою для вражених голодом німецьких колоній. Слідство провадилося під керівництвом московського Центру та контролем наркома внутрішніх справ і голови ДПУ УСРР В. Балицького.

5 серпня 1934 р. ОВ УДБ УНКВС по Одеській обл. підготував обвинувальний висновок у справі М. Кьолера, констатувавши, що матеріалами слідства «встановлюється його організуюча контрреволюційна діяльність в Карл-Лібкнехтському р-ні в напрямі створення антирадянського руху серед колоністів по зверненню за допомогою в Німеччину і Німецьке консульство для нібито голодаючого німецького населення — радянськoпідданих». Кваліфікувавши його вину за арт. 54–4 КК УСРР, одеські чекісти вимагали призначити покарання у вигляді 5 років ув'язнення в концтаборі. Прокуратура погодилася з обвинуваченням, однак запропонувала іншу міру покарання — висилку у віддалені місцевості СРСР строком на 3 роки.

28 листопада 1934 р. ОВ ГУДБ НКВС СРСР визнав, що «зінання» М. Кьолера не підтверджені показаннями свідків та іншими матеріалами і ухвалив передати справу на дослідження. 25 січня 1935 р. ОВ УДБ УНКВС по Одеській обл. передав до обласної прокуратури обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну, де М. Кьолер, а також Й. Таубергер, А. Гофман, Й. Крушинський та Р. Лоран звинувачувалися за арт. 54–4 і 54–11 КК УСРР.

З квітня того ж року Одеська облпрокуратура передала до суду власний обвинувальний висновок у цій груповій справі, однак серед звинувачених прізвище М. Кьолера цього разу не фігурувало, бо його справу було виділено окремим провадженням. Невдовзі він опинився на засланні в Середній Азії.

Після звільнення, осівши у Новосибірську, він влаштувався на будівництві контролером з техніки безпеки. В умовах відносної свободи (щотижня доводилося відмічатися в місцевому відділенні міліції), о. М. Кьолер таємно, в домівках віруючих, виконував пастирські обов'язки. Вперше після 1934 р., не криючись, відправив богослужіння лише з досягненням пенсійного віку — у 1957 р., у сел. Тайнча (Красноармійськ), що в північному Казахстані.

Кілька разів відвідавши Киргизію, де мешкало близько 90 тис. німців, у тому числі понад 22 тис. римо-католиків, 14 липня 1967 р. одержав офіційний дозвіл на проживання і пастирську діяльність у м. Фрунзе (нині м. Бішкек, Киргизстан). На початку 1970-х рр. патер Кьолер залишився останнім священнослужителем колишньої Тираспольської дієцезії РКЦ. Відсвяткувавши у 1982 р. 60-літній ювілей свого священства, наступного року він помер.

36. Ладиго Ян (Іоанн) Якович народився в 1869 р. у с. Стачкуни Біржанського пов. Ковенської губ. (Литва), литовець, громадянин УСРР. У 1894 р. закінчив духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ і висвячений на священника. Духовну кар'єру розпочинав з посади помічника настоятеля кафедрального собору в Житомирі та костьолу в Києві.

У 1902 р. очолив парафію м-ка Сатанів (понад 7 тис. віруючих), що знаходилося поблизу кордону з Австро-Угорщиною, згодом поєднував ці обов'язки з посадою Проскурівського декана та законовчителя Сатанівського народного двокласного училища. Царська адміністрація, вважаючи, що кс. Ладиго «відзначається фанатизмом і ворожим ставленням до російської народності та православ'я», пильно наглядала за його пастирською і викладацькою діяльністю.

Під час польсько-радянської війни виїжджав до Польщі, звідки повернувся у свою парафію у жовтні 1920 р. У 1923 р. був заарештований органами ДПУ за підозрою в шпигунстві, проте через недоведеність звинувачення невдовзі був звільнений. У 1926 р. поставав перед радянським судом, звинувачений у порушенні законодавства про реєстрацію актів громадянського стану.

2 січня 1930 р. був заарештований співробітниками Сатанівського прикордонного загону ДПУ і притягнутий до слідства у груповій справі духовенства і віруючих РКЦ. Надзвичайною сесією Верховного суду УСРР, яка 27–30 червня 1930 р розглянула «Справу про польську контрреволюційну і

шпигунську організацію на Правобережній Україні), його було визнано винним у скоєнні злочинів за арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–10 та 54–11 КК УСРР і засуджено до 7 років позбавлення волі з поразкою у правах терміном на 5 років. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі.

26 вересня 1932 р. по обміну політичними в'язнями виїхав до Литви. До кінця 1930-х років виконував пастирські обов'язки в Паневежиській єпархії. Помер у м. Паневежис (Литва). Дата смерті не відома. Реабілітований військовою прокуратурою КВО 3 жовтня 1991 р. на підставі арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. «Про реабілітацію жертв політичних репресій на Україні» в зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини.

37. Левінський Ян Іполитович народився 28 травня 1871 р. в м. Кам'янець-Подільський в родині ювеліра, поляк, громадянин УСРР. Середню освіту здобув у класичній гімназії. У 1888–1893 рр. навчався у духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, після закінчення якої прийняв духовний сан і був скерований у м. Луцьк Волинської губ. на посаду законовчителя. З 1902 р. понад 10 років викладав Закон Божий в середніх навчальних закладах м. Вінниця Подільської губ., здобувши великого авторитету серед місцевої католицької спільноти, особливо молоді. Мав товариську вдачу і тонке почуття гумору, був заповзятливим шанувальником кар'ярства, оповідачем анекдотів і дотепником, завдяки чому плебанія по вечорах часто перетворювалася на місце зустрічі вінницького бомонду.

В революційному 1905 р. за участь в похороні робітника, що перетворився на демонстрацію проти царату, в жандармерії на ксьондза було заведено слідчу справу. Окрім того, з доносу, надісланого членом чорносоотної організації «Союз Архангела Михаїла», жандармам стало відомо, що кс. Левінський керує діяльністю міської мережі таємних польських шкіл, які належать до товариства «Освята». Охранкою також було зібрано відомості про наявність у місті нелегальних гуртків терціарів, якими він керував. На думку начальника Київського охоронного відділення, Левінський належав до тих ксьондзів, «які прагнуть на ґрунті релігійної боротьби з православ'ям здійснити відновлення Польщі, для чого вони намагаються використати для польського повстання релігійний фанатизм поляків, переважно з народного середовища, об'єднуючи їх у згадані гуртки під девізом «За Польщу незалежну і за віру католицьку».

Подільський губернатор так само негативно оцінював діяльність священника, вважаючи, що він є «керівником польських гуртків учнів середніх навчальних закладів. На зборах цих гуртків ксьондз Левінський знайомить учнів з польською історією, звертаючи особливу увагу слухачів на події польських повстань, пояснює причини невдачі цих повстань і намагається назагал підняти національний польський дух з метою переконати в необхідності нового повстання».

Всупереч протидії світської влади, у жовтні 1913 р. кс. Левінський піднявся на вищий щабель духовної кар'єри, обійнявши посаду настоятеля велелюдної (на той час близько 6,5 тис. віруючих) і престижної Вінницької парафії РКЦ, а згодом з ініціативи єпархіальної курії очоливши Вінницький деканат. Взаємини зі світською владою знову були затьмарені у 1915 р., коли ксьондз постав перед судом за поповнення числа своїх парафіян за рахунок православних віруючих, які ним були переведені у католицизм.

У роки революції дехто з польських аристократів, зокрема власник маєтку П'ятничани граф З. Грохольський, переховував у садибі кс. Левінського свої архіви та колекції старовини. Настоятель костьолу Пресвятої Діви Марії Ангельської гостинно приймав у себе лідерів національно-визвольної боротьби двох сусідніх народів Й. Пілсудського та С. Петлюру під час їхніх спільних відвідин Вінниці. 18 травня 1920 р. кс. Левінський, попросивши у єпископа відпустку, вирушив, аби відвідати свою рідню, до Польщі. Проте внаслідок несприятливого для поляків перебігу війни повернувся він у Вінницю не через місяць, як планував, а вже після укладення польсько-радянської прелімінарної мирної угоди, 8 грудня 1920 р.

У травні 1922 р. був заарештований і нарівні зі священниками православних храмів міста притягнутий до судової відповідальності за звинуваченням у саботажі кампанії по конфіскації церковних коштовностей, що провадилася більшовиками під гаслами боротьби з голодом. Відбувшись зрештою штрафом у розмірі 300 рублів золотом, замість призначених судом 4-х місяців позбавлення волі, настоятель Вінницького костьолу потрапив під постійний і надзвичайно щільний нагляд з боку ДПУ.

Таємні агенти, що вербувалися чекістами з-посеред найближчого оточення Левінського, в тому числі його колеги-ксьондзів, фіксували і доповідали ледь не про кожен крок об'єкту спостереження, однак зміст здобутої у такий спосіб інформації не дозволяв його скомпрометувати, як цього прагнула влада. В одному з донесень, датованому 28 січня 1924 р., йшлося, що «керівником громадської польської думки тут [у Вінниці]. — Н. Р.] є ксьондз Левінський. Популярність цієї людини гідна подиву. [...] Людина, безумовно, ретельно освічена і наділена властивостями єзуїта. Живе він по вул. Леніна в костьольному будинку. Надзвичайно пролазлива людина. [...] Має широкі зв'язки з польським духовенством у Києві (Скальський) і в Кам'янці. Місцеві поляки ставляться до нього з фанатизмом». Багатьох вражало те, що «кожну людину із Вінниці він знає, де мешкає, скільки душ сім'ї, як живе, як звати, особливо католиків».

Негласний нагляд за шанованим серед вінничан ксьондзом набрав вигляду тривалої і широкомасштабної операції, керівництво і координація якою здійснювалися центральним апаратом ДПУ УСРР, що постійно давав вказівки своїм підлеглим у Вінницькому окрвдділі. Чекісти неодноразово, передовсім у 1924, 1926 та 1929 р., затримували і допитували кс. Левінсько-

го, в тому числі під час його виїздів до парафій деканату. Адресовані йому листи також підлягали обов'язковій перлюстрації. Радянські спецслужби збирали інформацію як про службову діяльність, так і приватне життя кс. Левінського: розпорядок дня, звички, особливості характеру та поведінки, стосунки з колегами, домочадцями, віруючими, церковним керівництвом, православним духовенством, навіть його ставлення до української мови та україномовних римо-католиків. У 1927 р. цей найавторитетніший на Поділлі прелат відмовився поставити свій підпис під складеною чекістами «декларацією» римо-католицького духовенства, де ксьондзи викривали себе в антирадянській і шпигунській діяльності, оскільки, за його словами, «вважав зайвим приписувати для себе звинувачення в тому, чого я не робив».

18 січня 1930 р. в помешканні кс. Левінського було вчинено трус, а його самого заарештовано і звинувачено в приналежності до контрреволюційної і шпигунської групи ксьондзів, яка діяла у підпіллі. На процесі у «Справі ксьондзів», що відбувся 21–27 червня 1930 р., Я. Левінського було засуджено надзвичайною сесією Верховного суду УСРР на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 та 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на 10 років позбавлення волі. Завдяки наполегливим клопотанням рідні перед урядом Речі Посполитої його вдалося включити до переліку осіб, що підлягали поверненню до Польщі в рамках польсько-радянської угоди про обмін політичними в'язнями, в результаті чого кс. Левінський був звільнений з Ярославльського політизолятора і 18 січня 1931 р. прибув до Польщі.

Після відпочинку і лікування очолив парафію в м-ку Турійськ під Ковелем, що належала до Луцької дієцезії. У 1934 р., склавши ці повноваження, переїхав у м. Сарни на Рівненщині до свого друга кс. Я. Свідерського, який після повернення з СРСР став деканом і настоятелем тамтешньої парафії. У вересні 1939 р., коли більшість римо-католицьких священників були призвані до польського війська або мусили тікати від Червоної армії на Захід, кс. Левінський взяв на себе керівництво Сарненською парафією і деканатом. Півстолітній ювілей свого священства прелатові довелося відзначати в умовах німецької окупації. Після повернення Червоної армії в 1944 р. взявся за відбудову пошкодженого під час бомбардувань костьолу. В червні 1945 р. виїхав до Польщі, куди перебравася більшість його парафіян-етнічних поляків. Замешкавши в м. Лодзь, працював духівником при цвинтарній каплиці. Помер 27 травня 1952 р. в Лодзі, лічені години не доживши до свого 81-го дня народження.

38. Лоран Рафаїл Михайлович народився у 1872 р. на хуторі Рожковате поблизу кол. Карлсруе на Миколаївщині у багатодітній родині німецького колоніста-хлібороба, громадянин УСРР. У 1889–1897 рр. навчався в духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ, після закінчення якої був висвяче-

ний на священика. Працював вікарним священиком, настоятелем парафій в німецьких колоніях Поволжя, сповідником Саратовської семінарії. У 1912 р. був призначений настоятелем костюлу в кол. Баден під Одесою.

У 1926 р., переїхавши до кол. Зульц Карл-Лібкнехтського німецького національного р-ну Миколаївської окр., очолив місцеву парафію та Миколаївський деканат РКЦ. Вперше був заарештований співробітниками ДПУ в 1927 р. за звинуваченням у побитті дітей в костюлі, проте судом, який відбувся у 1928 р., був оправданий. У 1933 р., коли від голоду померло понад 200 його парафіян, допомагав мешканцям кол. Зульц одержувати допомогу від благодійних організацій Німеччини, США та Швейцарії.

30 грудня 1934 р. відділом НКВС Карл-Лібкнехтського р-ну Одеської обл. патерів Лорану було пред'явлено звинувачення за арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР і притягнуто до слідства у груповій справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну. Того ж дня в нього було взято підписку про невийїзд із с. Зульц. 4 січня 1935 р. цей запобіжний захід було затверджено відповідною ухвалою ОВ УДБ Одеського облуправління НКВС.

25–28 квітня 1935 р. спецколегією Одеського облсуду, яка розглянула справу патерів Карл-Лібкнехтського р-ну, Р. М. Лорана було засуджено разом з іншими його колегами за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. 29 травня 1935 р. покарання було пом'якшено заміною позбавлення волі у концтаборі на 10-річний термін заслання в Казахстані.

Кс. Лоран разом зі своїм другом прелатом, колишнім професором і ректором духовної семінарії Й. Крушинським, перебуваючи на засланні, багато років поспіль працювали пастухами в с. Талгар під Алма-Атою. Патер Р. Лоран належав до нечисленних представників римо-католицького духовенства німецької національності, які пережили репресії 1930-х років та Другу світову війну. Помер він на засланні у 1948 р., похований в одній могилі з Й. Крушинським. Реабілітований Генеральною прокуратурою України 30 жовтня 1992 р.

39. Любчинський Фелікс Миколайович народився у 1886 р. в м. Старокостянтинів Волинської губ. На священика був висвячений після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ у 1909 р. Працював вікарієм у Київському костюлі св. Олександра, адміністратором парафії в с. Ялтушків Могилівського деканату, настоятелем в с. Куна під Гайсином Подільської губ. У липні 1918 р. очолив у Гайсині комітет по будівництву костюлу.

Впродовж 1920-х років неодноразово перебував під арештом за звинуваченням у контрреволюційній та шпигунській діяльності. За саботаж передачі культових коштовностей у фонд допомоги голодуючим у 1922 р. був засуджений до найвищої міри покарання, пізніше заміненій на два роки позбавлення волі. Під час нападу на плебанію, здійсненого за його відсут-

ності невідомими грабіжниками, втратив батька та ще 6 домочадців. Оскільки ксьондз не приховував, що в цьому злочині підозрює бійців ескадрону червоних козаків, які квартирували у Гайсині, то одержав від чекістів попередження. Більше того, слідство, яке провадило ДПУ, стало дотримуватися версії, що організація жорстокого вбивства своєї рідні належить самому ксьондзу.

Щоб забезпечити свого підлеглого від переслідувань і важких переживань, єпархіальне керівництво в 1923 р. перевело кс. Любчинського на інше місце служби — до Кам'янця-Подільського, на посаду настоятеля кафедрального собору, однак і тут він залишався у полі зору радянських спецслужб. 14 квітня 1927 р. його знову було заарештовано працівниками місцевого окрвідділу ДПУ УСРР. Пред'явлене звинувачення складалося із п'яти пунктів: 1) виголошення в костюлах Кам'янця та Оринина промов контрреволюційного змісту; 2) контрреволюційна агітація серед червоноармійців та парафіян; 3) керівництво підпільними польськими школами; 4) проведення нападів по померлих та розстріляних ЧК; 5) збирання коштів на організацію зустрічі польського війська. Під час трусу в помешканні ксьондза було вилучено конспекти його проповідей, переклад та експертиза яких тривали впродовж двох місяців, які він, як і ще кілька наступних, провів у Кам'янецькому бупрі.

Оскільки постаттю провінційного священика зацікавилися у столиці РСРС, його, як особливо небезпечного злочинця, було переправлено до Бутирської тюрми. На знак протесту проти виснажливих допитів та необґрунтованих звинувачень у висновку слідства, що затягнулося на цілий рік, оголосив голодування. Розгляд справи кс. Любчинського завершився ухвалою колегії ОДПУ РСРС від 21 серпня 1928 р. про визнання його винним у скоєнні злочинів за арт. 58–4, 58–7, 58–10 та 59–7 КК РСФРР, призначенням покарання у вигляді 10-річного терміну позбавлення волі у ВТТ і негайним скеруванням на Соловки, куди він прибув 23 вересня 1928 р.

Включений до нашого збірника лист Ф. Любчинського до Вінницького декана кс. Я. Левінського (док. № 79) відображає складний емоційний стан, в якому перебував його автор внаслідок здійсненого чекістами наміру посяти розбрат поміж римо-католицькими священнослужителями шляхом використання показів під час допитів задля їх взаємної компрометації. «Ясь», про якого йдеться у цьому листі, це — Апостольський адміністратор Кам'янецької дієцезії кс. Я. Свідерський, примусові свідчення якого в інтерпретації ДПУ викликали у Ф. Любчинського сум'яття і розчарування. Однак у його товаришів-ксьондзів, які також потрапили до Соловецького табору, склалося враження, що тягар пережитого не зруйнував тонкого інтелігентного устрою Ф. Любчинського, який, попри все, у неволі зберігав винятковий душевний спокій і, залишаючись взірцем шляхетної поведінки, відверто критикував несправедливі вчинки співкамер-

ників, за що вони напівжартома, проте доброзичливо, стали йменувати його «прокурором».

Табірна адміністрація, навпаки, давала цьому в'язню вкрай негативну характеристику, вважаючи його «ідейно переконаним і впертим ворогом всього радянського», що заслуговує на повну ізоляцію, бо залишається вірним своїм релігійним переконанням, не виявляє ознак виправлення, погано працює, свідомо і навмисно допускає порушення, не поважає табірних порядків». У 1930 р. о. Фелікс, знесилений неволею і важкою працею і втративши сподівання на виїзд до Польщі, впав у депресію. Важкий психологічний стан у серпні 1931 р. призвів до захворювання головного мозку, від чого 17 листопада 1931 р. кс. Любчинський помер у табірному шпиталі.

40. Міодушевський Йосип (Юзеф) Іванович народився у 1880 р. в с. Княжополь Кам'янецького пов. Подільської губ., поляк, громадянин УСРР. Здобувши теологічну освіту у духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, у 1904 р. став священником. До революції служив в сільських парафіях Поділля і Волині. Був, як вважали його колеги, людиною надзвичайно жвавою, легкою на підйом, з веселою, товариською вдачею, оповідачем анекдотів та бувальщин, приємним співрозмовником. Загроза репресій з боку більшовиків під час польсько-радянської війни змусила ксьондза влітку 1920 р. покинути парафію в м-ку Погребище Київської губ., яку він очолював з 1917 р., і виїхати до Польщі.

Неврегульованість польсько-радянських дипломатичних стосунків після укладення Ризької мирної угоди 1921 р. і пов'язані з цим труднощі з оформленням документів на в'їзд в УСРР стали на перешкоді прагненню кс. Міодушевського повернутися в Україну легітимним шляхом, що в липні 1921 р. спонукало його до відчайдушного вчинку — самовільного перетину державного кордону. З'явившись на радянську прикордонну заставу і, попри труднощі, одержавши дозвіл на повернення в УСРР, ксьондз знову замешкав у Погребищі і відновив пастирське служіння в місцевому костьолі, однак постійний тиск з боку влади, особливо переслідування, яких він зазнав у 1922 р. під час кампанії по вилученню церковних коштовностей, позбавили його оптимізму в поглядах на майбутнє власної праці і загалом католицизму в умовах атеїстичної держави.

Тому в 1923 р. кс. Ю. Міодушевський звернувся до польського консульства в Києві з клопотанням про повернення на історичну батьківщину. Одержавши візу і закордонний паспорт, він у 1924 р. відбув до Польщі з твердим наміром більше не повертатися в СРСР. Оскільки такий крок Міодушевський здійснив без благословення свого керівника — генерального вікарія Житомирської дієцезії Т. Скальського, який вимагав від підлеглих йому ксьондзів, лави яких після 1917 р. фатально поріділи, триматися, незважаючи на несприятливі радянські реалії, своїх парафій і належним

чином виконувати пастирські обов'язки, отже, в Польщі перед цим емігрантом, як порушником церковної дисципліни, поставала невтішна перспектива втрати статусу парафіального священника. Готуючись до вступу в Ченстоховський монастир ордену паулінів, о. Юзеф відвідав своїх батьків, які мешкали в м-ку Хотин, що тоді належало Румунії, багатьох своїх колега-ксьондзів, що раніше від нього покинули Україну, побував у Варшаві на аудієнції в єп. І. Дубовського та інших ієрархів РКЦ, і після важких роздумів таки відступив від своїх попередніх намірів, зважившись продовжити пастирську діяльність в УСРР.

Отже, у жовтні 1924 р. він повернувся з Польщі в Україну і став надавати духовні послуги римо-католикам кількох парафій Старокостянтинівського деканату, а в 1927 р. зайняв посаду заступника настоятеля Проскурівського костьолу. Впродовж 1924–1929 рр. неодноразово відвідував консульство Речі Посполитої у Києві, звертаючись за допомогою в підтриманні зв'язків ксьондзів з радянської України з їхніми родичами, колегами та ієрархами за кордоном, а також інформуючи польських дипломатів про становище РКЦ в УСРР, через що в середовищі ксьондзів Поділля зарекомендував себе «яскраво вираженим патріотом» і вважався «постійним політичним кур'єром в Київське консульство».

15 січня 1930 р. був заарештований працівниками Проскурівського окр. відділу ДПУ, звинувачений у скоєнні злочинів, передбачених арт. 54–10 КК УСРР, і 31 січня того ж року під конвоем скерований до Харкова в розпорядження КРВ ДПУ УСРР. 21–27 червня 1930 р. кс. Міодушевського було засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Котласі, Ярославському політизоляторі, а з травня 1933 р. — на Соловках. 25 листопада 1937 р. трійкою УНКВС Ленінградської обл. його було засуджено до найвищої міри покарання, 8 грудня того ж року вирок було виконано. Реабілітовано кс. Ю. Міодушевського військовою прокуратурою КВО 19 вересня 1991 р. «у зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини».

41. Мокельки Емануїл Іванович народився 22 грудня 1896 р. в кол. Мюнхен під Одесою, німець, громадянин УСРР. Навчався у духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові та Одесі, закінчивши яку, у 1921 р. був висвячений єп. А. Церром на священника. Служив у парафіях Раштадт Миколаївського та Костгайм Катеринославського деканатів. З 1928 р. працював настоятелем костьолу кол. Грюнталь під Маріуполем.

Заарештований 27 березня 1929 р. і 20 вересня 1929 р. засуджений за арт. 54–10, ч. 2 КК УСРР до 7 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у

Якутську та Магадані. Вийшовши на волю 24 травня 1934 р., мешкав в с. Дмитрівка на Донеччині та м. Смоленську. Заарештований 20 серпня 1937 р. і 27 вересня того ж року був засуджений до найвищої міри покарання. Страчений у Смоленській тюрмі 5 жовтня 1937 р.

42. Нановський Казимир Ксаверійович народився у 1872 р. в м-ку Дунайвіці Ушицького пов. Подільської губ., поляк. У 1898 р. після закінчення Житомирської римо-католицької духовної семінарії був висвячений на ксьондза і одержав призначення на посаду вікарія костюлу в с. Остропіль Новоград-Волинського пов. Волинської губ. З репутацією особи, що, на думку царських чиновників, не заплямувала себе ні в моральному, ні в політичному відношенні, в липні 1902 р. без особливих перешкод одержав згоду Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора на заміщення посади настоятеля костюлу в м. Рівне. Реноме лояльного до чинної влади священника зберігалось за Нановським ще кілька наступних років. Без ускладнень у 1906 р. йому було довірено викладання Закону Божого у Здолбунівському, а в 1908 р. — ще й у Рівненському двокласному міському залізничному училищі.

Так само успішно складалася духовна кар'єра кс. Нановського: у 1910 р. Луцько-Житомирський єпископ за погодженням зі світськими властями призначив його Рівненським деканом. Однак вже у 1911 р. в результаті таємного стеження жандармерія дійшла висновку, що цей ксьондз прихованими методами пропагує католицизм та полонофільство і вороже ставиться до чинної влади. Щоб позбавитися від надмірної уваги охоронців російського самодержавства, К. Нановському в 1916 р. довелося забути про кар'єру і з повітового міста перебраться до віддаленого подільського с. Сказинці, де його застала революція 1917 р. і громадянська війна.

Під час відступу польських військ і масової втечі римо-католицького духовенства влітку 1920 р. теж мав намір виїхати до Польщі, однак залишився, переховуючись від червоноармійців у селах на Проскурівщині. З настанням миру одночасно обслуговував кілька костюлів Проскурівського деканату, зокрема, в с. Чорний Острів, Завалійки та Миколаїв. Мешкаючи неподалік від радянсько-польського кордону, неодноразово таємними стежками за сприяння місцевих контрабандистів долав його сам і допомагав в перетині іншим ксьондзам, які вирушали до Польщі, щоб залагодити церковні справи, побачитися з ріднею, а то й придбати найнеобхідніші речі.

Притягнувши за це кс. Нановського до відповідальності, у березні 1925 р. чекісти змусили його до публічного каяття перед радянською владою за антирадянську та шпигунську діяльність, яку він нібито здійснював за вказівкою польського єпископату, що, проте, не захистило його від подальших переслідувань. Потрапляючи за ґрати у листопаді 1925 р. та

травні 1927 р., щоразу після кількамісячного ув'язнення опинявся на волі ціною приниження і підписання чергових відкритих листів і декларацій антипольського і антикатолицького спрямування. Під тиском ДПУ ксьондз змушений був з амвону закликати своїх парафіян до покори комуністичному режимові, вступу в колгоспи і сплати непосильних податків.

Не витримавши переслідувань, у 1929 р. він покинув с. Тарноруду під Волочиськом, де останніми роками очолював численну католицьку громаду, і таємно перейшов на польський берег прикордонної ріки Збруч. До своєї кончини, що сталася 6 лютого 1936 р. у м-ку Кременець, кс. Нановський виконував пастирські обов'язки в парафіях Луцької дієцезії — у Рівному, Здолбунові, Шумську та Почаєві.

43. Наскренький Казимир Едуардович народився 11 червня 1878 р. в м. Житомир Волинської губ. у родині лікаря. Закінчивши Житомирську чоловічу гімназію, навчався на медичному факультеті Київського університету св. Володимира. У 1897 р. вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії, яку достроково закінчив у 1900 р. і за особливі успіхи у навчанні був направлений до Санкт-Петербурзької римо-католицької духовної академії, яку залишив у грудні 1901 р. через погіршення стану здоров'я.

Висвячений на священника у 1902 р. Працював душпастирем і законвчителем в Ушомірі біля Овруча, Куневі Заславського деканату, Житомирі та Ободівці на Поділлі. У 1912 р. був призначений вікарієм у Київ. Написав кілька богословських і літургічних книг. В 20-х роках налагодив роботу нелегальної духовної семінарії, в якій було підготовлено кількох майбутніх ксьондзів.

Після того, як ДПУ у червні 1926 р. арештувало настоятеля Київського костюлу св. Олександра і рівночасно Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ кс. Т. Скальського, кс. Наскренький прийняв його обов'язки, які виконував до свого арешту 24 липня 1929 р. Співробітниками КРВ Київського відділу ДПУ УСРР 30 липня 1929 р. йому було пред'явлено обвинувачення в «контрреволюційній діяльності в інтересах чужоземних держав».

27–30 червня 1930 р. кс. Наскренького було засуджено у «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі.

15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і ПРіччю Посполитою. Помер 4 травня 1950 р.

44. Недзельський Антоній народився у 1895 р., поляк. У 1914 р. вступив до Житомирської римо-католицької духовної семінарії, закінчивши яку у 1919 р., був висвячений на священника. На початку 1920 р., займаючи посаду вікарія Проскурівського костюлу, став одним з організаторів і учасників урочистостей з нагоди вступу польського війська до цього міста. Невдовзі йому було довірено престижну посаду помічника настоятеля кафедрального костюлу в Кам'янці-Подільському. Залишаючи це місто перед наступом Червоної армії, єп. Маньковський наділив кс. Недзельського багатьма з своїх повноважень, проте вже наступного дня, 7 липня 1920 р. перед загрозою можливої розправи з боку ЧК, молодому ксьондзу теж довелося евакуюватися до Польщі.

Після закінчення бойових дій на польсько-радянському фронті кс. Недзельський наважився повернутися до зайнятого більшовиками Кам'янця, щоб відновити діяльність релігійної громади при кафедральному костюлі. Наполегливість ксьондза при відстоюванні конфіскованих будівель, що належали РКЦ, захисті ним прав віруючих, відновлення з його ініціативи роботи польської школи, де він провадив релігійне навчання, завдяки чому швидко здобув авторитет серед парафіян, привернули до нього пильну і недобррозичливу увагу з боку місцевих комуністичних зверхників.

19 квітня 1922 р. комісія по вилученню церковних коштовностей відхилила пропозицію релігійної громади католицького собору взамін сакральних речей зібрати на користь голодуючих продукти, гроші чи інші цінності. За допомогою червоних кіннотників, які нагайками і застосовуючи вогнепальну зброю, розігнали натовп віруючих, що зібрався на захист святині, у храмі було влаштовано ретельний обшук із зриванням підлоги, поваленням стін і печей, в результаті чого було забрано навіть рушники, килимки і фіранки. Того ж дня чекісти здійснили в Кам'янці масові арешти католиків і в першу чергу за ґрати було кинуте кс. Недзельського.

2 вересня 1922 р. за приховування костюльних коштовностей губревтрибунал виніс йому та ще трьом його колегам — В. Двожецькому, Р. Шишку і В. Шиманському смертний вирок, що невдовзі завдяки втручання польських дипломатів був замінений на 5-річний термін позбавлення волі. Відбуваючи покарання у Вінницькій в'язниці, кс. Недзельський в листопаді 1922 р. захворів на плямистий тиф і, не дочекавшись амністії, помер у 27-річному віці.

45. Окс Алоїзій Йосипович народився у 1871 р. в кол. Марієнталь Херсонської губ. у хліборобській родині, німець, громадянин УСРР. Висвячений на священника після закінчення римо-католицької духовної семінарії у Саратові в 1894 р. Служив в костюлах німецьких колоній Поволжя. 3 травня 1930 р. заарештований у Саратові і притягнутий до відповідальності у груповій справі римо-католицького духовенства північної части-

ни Тираспольської єпархії за звинуваченням у веденні спрямованої проти радянської влади контрреволюційної агітації. 6 червня 1931 р. засуджений до 3-х років ув'язнення у ВТТ із заміною на 3 роки заслання.

Відбувши покарання у м. Сольвичегодськ Північного краю, 16 листопада 1933 р. вирушив до с. Марієнфельд біля Саратова, де мешкав у 1901–1922 рр. Не діставши дозволу на поселення, у грудні 1933 р. прибув на Одещину в с. Марієнталь, де мешкали його родичі. Був призначений прелатом Й. Крушинським настоятелем парафії у м. Риково (нині Єнакієво), однак через припинення існування римо-католицької громади у цьому місті повернувся в Марієнталь. Спроба влаштуватися на парафію с. Мангейм Зельцького р-ну на Одещині теж виявилася невдалою, оскільки там йому не надали прописки. Засоби для прожитку добував, займаючись вирощуванням овочів.

Після арешту і смерті в Одеській тюрмі марієнтальського настоятеля Й. Нольда патер Окс почав провадити для односельчан богослужіння і релігійні обряди. 16 травня 1935 р. Спартаківським райвідділом Одеського обласного управління НКВС УСРР було розпочато попереднє слідство у справі А. Окса. Йому ставилося у вину те, що він, «мешкаючи в с. Марієнталь без певних занять, підтримував тісний зв'язок із зарубіжними фашистськими організаціями», від яких «одержував систематично матеріальну допомогу, крім того, без дозволу райадміністрації також здійснював релігійні церемонії в місцевій церкві».

Слідство, на час якого патер Окс дав підписку про невийзд із с. Марієнталь, тривало до 15 березня 1936 р. Провина священника, за твердженням співробітників НКВС, полягала, окрім вищенаведених звинувачень, в тому, що він «відвідував окремих колгоспників вдома, вів розкладницьку роботу, скеровану на зрив гос[подарських] політ кампаній на селі, в результаті чого зірвав роботу по ремонту збиральних машин по майстернях в день пасхи, поширював чутки по селу про те, що молодь, яка буде займатися в КСМ, буде знеславлена, в результаті чого молодь, що була намічена до рядів КСМ, відмовилася від вступу в КСМ. Намагався розкласти агротехніка колгоспу Зауера, мовлячи йому, що буде голод, що він нічого не одержить, а від Радвлади нічого чекати, критикував і висміював радянську техніку, стосовно непродуктивності робіт з радянськими комбайнерами, щоб зірвати наступну збиральну кампанію».

23 травня 1936 р. спецколегія Одеського облсуду, розглянувши справу А. Окса, відхилила інкриміноване слідством звинувачення за арт. 54–4, з'ясувавши, що він «одержував грошову допомогу не від буржуазних комітетів чужоземних держав, а з Міжнародного Червоного Хреста. Також провокаційних листів на адресу буржуазних комітетів не складав і не направляв». Водночас суд підтвердив доведеність скоєння А. Оксом злочину за арт. 111 КК УСРР (здійснення релігійних обрядів без дозволу влади) та

за арт. 54–10 КК УСРР (ведення контрреволюційної агітації).

Вирок було пом'якшено, «зважаючи на старечий вік обвинуваченого Окса (65 років) та його хворобливий стан», і призначено, як для тодішніх часів, порівняно лагідне покарання — висилку за межі України — до Казахстану, із заборонаю проживання в інших місцевостях Радянського Союзу терміном на 6 років з поразкою прав терміном на 5 років. Відбував покарання в Казахстані, пізніше — у Новосибірській обл., де був у 1937 р. заарештований. Подальша доля не відома. Реабілітовано А. Окса прокуратурою Одеської обл. 22 січня 1993 р.

46. Перкович Євген Петрович народився 6 жовтня 1875 р. у м. Києві в польській дворянській родині, громадянин УСРР. Дитинство його минуло в с. Кашперівка Таращанського пов. Київської губ., де батько працював у конторі цукрового заводу. Навчався у Білоцерківській гімназії. Витримавши у 1896 р. на медичному факультеті Київського університету св. Володимира іспит на звання аптекарського помічника, працював у фармацевтичних установах Катеринослава, Одеси, Єлисаветграда та ін. міст України.

Досягнувши 26 років, подав до курії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ заяву з проханням зарахувати його до числа вихованців духовної семінарії. Царська адміністрація санкціонувала вступ Є. Перковича до цього закладу, оскільки прохач «у моральному і політичному відношенні ні в чому недозволеному не помічений», і восени 1902 р. він розпочав навчання. Після закінчення семінарії, у 1907 р. Є. Перковича було висвячено на ксьондза. До революції працював в костьолах Білої Церкви, Умані, Бердичева та кількох сіл Волині.

Під час радянсько-польської війни залишався на своїй парафії в с. Терешки Старокостянтинівського пов. Волинської губ. Вперше був заарештований ЧК у 1921 р. і відпущений на волю тільки після того, як адресував до Старокостянтинівського райкому КП(б)У заяву про своє зречення від духовного сану. Цей документ, проте, оприлюднений не був, а кс. Перкович у жовтні 1922 р. одержав призначення на посаду вікарія Проскурівського костюла.

3 січня 1927 р. він поставив підпис під відкритим листом про своє зречення від духовного сану і релігії, що через два дні був опублікований в газеті Кам'янець-Подільського і Проскурівського округом КП(б)У «Червоний кордон», а по тому з'явився в польськомовній комуністичній пресі, що видавалася в УСРР. На теренах радянської України це був перший і, як виявилось надалі, єдиний акт відступництва, здійснений представником римо-католицького духовенства.

Впродовж 1927–1929 рр. ксьондз-розстрига під опікою ДПУ УСРР та Польбюро ЦК КП(б)У роз'їжджав по містах і селах з лекціями, спрямованими проти католицизму, та публікував статті і брошури на відповідну

тематику. Слухняно виконуючи роль активного борця з релігією та Ватиканом, він водночас наполегливо оббивав пороги різних владних інстанцій, добиваючись зняття з нього статусу служителя релігійного культу і повернення виборчих прав, що було неодмінною умовою для нормального працевлаштування будь-якого радянського громадянина.

Клопотання до тих пір залишалися марними, поки не знайшли підтримки з боку ДПУ УСРР, за наполяганням якого 17 червня 1929 р. ВУЦВК на закритому засіданні виніс ухвалу про надання Є. Перковичу виборчих прав. Попри це, право на працевлаштування в державній установі колишній ксьондз одержав тільки після завершення 5-річного терміну від оприлюднення акту зречення від духовного сану.

У 1931 р. його було призначено завідуючим аптекою в с. Мирівка Кагарлицького р-ну Київської обл. 30 липня 1933 р. в його помешканні з'явилися співробітники Кагарлицького райвідділу та Київського облвідділу ДПУ УСРР. І хоча в результаті обшуку було виявлено тільки «листи, написані польською мовою, чотири загальні зошити, частково списані польською мовою, і вирізки з газет, що стосуються зречення гр-на Перковича від сану ксьондза», його було заарештовано і 1 серпня 1933 р. звинувачено у приналежності до контрреволюційної організації.

Через 3 місяці перебування у в'язниці Є. Перкович погодився із пред'явленими йому звинуваченнями, 11 листопада 1933 р. звернувшись до колегії ДПУ УСРР із заявою такого змісту: «Вирішивши остаточно і раз назавжди порвати з моїм контрреволюційним минулим, я визнаю себе винним у приналежності до контрреволюційної польської організації ПОВ і обіцяю висвітлити як мою власну підпільну контрреволюційну діяльність, так і діяльність таку ж інших осіб, наскільки вона мені відома чи буде відома, незважаючи на будь-які обставини спорідненості, дружби і т. п., маючи на увазі лише користь Радвладі СРСР і тим заслужити її довіру».

16 січня 1934 р. слідство, яке провадилося Київським облвідділом ДПУ УСРР, подало обвинувальний висновок у справі Є. Перковича, де зазначалося, що він, «відмовившись у 1927 р. від сану, фактично залишився тим самим неов'яком-польським патріотом, оскільки приводом до відмови від сану був його страх бути репресованим Радвладою». Водночас міра покарання, яку слідчі, у невластивій для ДПУ добросердній манері, пропонували застосувати щодо Перковича, зважаючи на його похилий вік, — 5 років висилки за межі УСРР, — своєю м'якістю аж ніяк не відповідала арт. 54–2 та 54–11 КК УСРР, згідно з якими було кваліфіковано його вину і які передбачали винятково суворе покарання.

Проте органи прокуратури в цьому випадку виявилися ще поблажливішими. Назагал підтримавши обвинувачення, прокурор облвідділу ДПУ, перебираючи на себе функції адвоката, зазначив, що «активної контрреволюційної роботи за останній час з боку Перковича слідство не виявило»,

окрім того, «йому вже 59 років, свою провину він усвідомив». Трирічний термін покарання прокуратура вважала для Перковича достатнім, щоправда, остаточно не визначившись, в якому вигляді — ув'язнення в концтаборі чи висилки до Західного Сибіру. Розглядалася навіть можливість умовної покути.

Зрештою, судова трійка при колегії ДПУ УСРР 26 лютого 1934 р. ухвалила вислати Є. Перковича на 3 роки до Казахстану, і невдовзі він відбув до м. Уральська. Після закінчення терміну висилки колишній ксьондз завідував аптекою в селищі Шемурша Чуваської АРСР, де 4 жовтня 1937 р. його знову було заарештовано і звинувачено в приналежності до ПОВ. У квітні 1938 р. він підписав зізнання в тому, що належав до польського контрреволюційного підпілля, яке нібито діяло в Україні. 22 вересня 1938 р. трійкою при НКВС Чуваської АРСР йому було винесено смертний вирок. Того ж дня його було страчено.

Реабілітовано Є. Перковича Прокуратурою УРСР 7 червня 1989 р. на підставі арт. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30-х–40-х і початку 50-х років».

47. Пфлуг Фердинанд Йосипович народився 16 лютого 1894 р. в с. Потьомкіно біля м-ка Високопілля на Херсонщині у родині багатодітного німецького колоніста-хлібороба, громадянин УСРР. У 1908 р. закінчив школу в рідному селі. Теологічну освіту здобув у духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові, після закінчення якої у 1915 р. вступив до Санкт-Петербурзької імператорської римо-католицької духовної академії. У 1917 р. був висвячений на священника. Внаслідок ліквідації більшовиками духовної академії у 1918 р., після 3-го курсу навчання змушений був повернутися до батьків у с. Потьомкіно.

Одержавши восени 1918 р. від церковного керівництва призначення на посаду помічника настоятеля костьолу Успіння Пресвятої Богородиці в м. Одеса (близько 15 тис. парафіян), приступив до виконання покладених на нього обов'язків. Пізніше, працюючи з 1922 р. настоятелем цієї парафії, потрапив під постійний нагляд і тиск з боку ДПУ. В 1924 р. у судовому порядку був оштрафований за порушення радянського законодавства про працю.

У червні 1927 р. заарештований співробітниками Одеського окрвдділу ДПУ УСРР і впродовж 3 місяців перебував у в'язниці за звинуваченням у шпигунстві на користь Німеччини, приводом для чого слугувало спілкування ксьондза з працівниками німецького консульства в Одесі.

Після звільнення з тюрми у вересні того ж року одержав від прелата Й. Крушинського призначення на посаду настоятеля римо-католицької парафії у м. Єнакієво (Риково) Артемівської окр. У грудні 1927 р. був зму-

шений звернутися до Генерального консульства Німеччини у Харкові з проханням допомогти парафіянам відстояти костьол, намічений владою до закриття. Завдяки своєчасному і наполегливому втручання цього дипломатичного представництва Єнакіївський костьол залишився тоді у розпорядженні релігійної громади.

15 жовтня 1933 р. був заарештований працівниками Риковського райвідділу ДПУ УСРР Донецької обл. і звинувачений у провадженні розвідувальної діяльності на користь Німеччини. Ухвалою судової трійки при колегії ДПУ УСРР від 26 лютого 1934 р. його згідно з арт. 54–6 та 54–11 КК УСРР на 10 років було ув'язнено у ВТТ. Покарання відбував на Колімі, де й помер 22 серпня 1943 р.

48. Свідерський Ян Євстафійович народився 27 грудня 1888 р. в с. Вільшанка Ольгопільського пов. Подільської губ., поляк, громадянин УСРР. Одержавши гімназійну освіту, вступив на медичний факультет Новоросійського університету в м. Одеса, проте через півроку перейшов до Луцько-Житомирської римо-католицької духовної семінарії, яку з особливими успіхами достроково закінчив у 1910 р. і був скерований до Санкт-Петербурга для навчання у духовній академії РКЦ. Внаслідок погіршення стану здоров'я у 1912 р. залишив цей навчальний заклад і повернувся в Україну, де був висвячений на ксьондза і призначений вікарієм Луцького кафедрального собору. З 1913 р. працював настоятелем костьолу і законовчителем в м-ку Жмеринка поблизу Вінниці. У 1915 р. був переведений до Проскурова на посаду законовчителя комерційного і реального училищ.

Після революції 1917 р. брав активну участь у розвитку мережі закладів товариства «Маєж Школьна», що діяло під егідою Костьолу і займалося освітою і патріотичним вихованням молодого покоління поляків. Належав до засновників польської гімназії у Проскурові, де обійняв посаду законовчителя. На початку 1920 р. був одним з організаторів і учасників урочистостей з нагоди вступу польського війська до Проскурова. У травні 1920 р. став канцлером курії Кам'янецької дієцезії і під час відступу поляків, займаючись евакуацією майна єп. П. Маньковського, виїхав до Львова. Повернувшись до Кам'янця-Подільського восени 1920 р., обійняв посаду настоятеля костьолу в с. Зіньківці, окрім цього поділяючи разом з ксьондзами Р. Шишком та В. Шиманським обов'язки генерального вікарія дієцезії.

З червня 1921 р. за розпорядженням єпископа, який опинився за межами УСРР, став одноосібно управляти Кам'янецькою дієцезією, водночас очолюючи парафію в с. Вінківці, а з 1927 р. — у м-ку Бар на Вінничині. Керівництво дієцезією, що нараховувала сотні тисяч віруючих, в цей складний момент було покладено на ще зовсім молодого ксьондза (тоді він ще не досяг віку Христа) не лише тому, що належав до кола довірених осіб єп. Маньковського. Важливу роль відіграли особисті якості Свідерсь-

кого, який, через свою молодість хоч і не встиг завоювати достатнього авторитету серед подільського духовенства, проте, на думку єпископату, був здатний зберегти єпархію навіть під тиском атеїстичної більшовицької держави. Його колеги вважали, що генеральний вікарій «людина розумна, вихована, енергійна, яка вміє прихилити до себе людей. Завдяки цій останній рисі свого характеру Свідерський не має заздрісників, навпаки, всі доброзичливі для нього. Він уміє вплинути на людей, привернути їх до себе і до своїх задумів. Заради своєї ідеї він не жалів своєї праці, готовий ризикувати своєю свободою».

Щоб вирішити нагальні питання управління єпархією, що поставали в умовах радянської дійсності, і порадитися з єпископом, який мешкав у м-ку Бучач на Тернопіллі, кс. Свідерський тричі нелегально долав державний кордон — у серпні та грудні 1921 р. і серпні 1922 р. Третя подорож при поверненні завершилася затриманням ксьондза радянськими прикордонниками і кількомісячним його перебуванням у Кам'янецькій та Вінницькій в'язницях із загрозою суду і винесення суворого вироку, однак завдяки втручання польських дипломатів його було звільнено і він одержав можливість повернутися до пастирської діяльності в своїй парафії. Тим часом за клопотанням єп. Маньковського перед Святійшим Престолом кс. Свідерському було присвоєно почесний титул папського шамбеляна.

У 1923 р. генеральному вікарію Кам'янецької дієцезії, перед яким знову постали проблеми, для вирішення яких йому бракувало повноважень, зокрема, стосовно реєстрації релігійних громад, як того вимагало радянське законодавство, довелося вирушати в подорож до Москви, аби порадитися з представником Ватикану — головою папської місії по наданню допомоги голодуючим у Росії о. Е. Волшем.

Надалі вихід із складних ситуацій він намагався знайти, листуючись з єп. Маньковським за посередництвом польських дипломатів, які були акредитовані в УСРР. Проте найпершим і найближчим радником Свідерського був його старший товариш — вінницький настоятель і декан о. Левінський. Разом вони, зокрема, намагалися вирішити проблему кадрів духовенства. Однак намагання прелатів в 1924–1926 рр. налагодити підготовку майбутніх ксьондзів для задоволення потреб єпархії не мали успіху, бо радянська адміністрація не дозволила відкрити семінарію, а підпільне навчання гальмувалося через відсутність приміщень для занять і поселення семінаристів, брак коштів на їх утримання, страх священників, які бралися за викладання, перед можливими репресіями за нелегальну діяльність.

Після реорганізації структури РКЦ в СРСР, здійсненої Папою Пієм XI в 1925–1926 рр., кс. Свідерський здобув більші повноваження, ставши Апостольським адміністратором Кам'янецької дієцезії. Дізнавшись про це призначення від свого колеги з Києва Т. Скальського, о. Ян прибув з

Бара до Кам'янця-Подільського, де одержав з рук кс. Ф. Любчинського єпископську митру, що зберігалася в кафедральному костьолі, богослужбові книги і подарунок від єпархіального духовенства — золотий перстень з аметистом. Срібний з позолотою хрест, також з аметистом, новопризначений єрарх замовив у місцевого ювеліра сам. Незабаром на допитах в ДПУ йому довелося давати детальні пояснення і про своє просування по щаблях костьольної єрархії, і про походження фіолетового вбрання та інших коштовних ознак свого єпископського статусу.

Заради збереження єпархії і підлеглого йому духовенства кс. Свідерському не раз доводилося шукати компромісу з атеїстичною владою. У 1927 р., щоб визволити з в'язниці кількох ксьондзів, він поставив свій підпис під випродукованою чекістами так званою декларацією духовенства Поділля з нагоди 10-річчя радянської влади. Однак ні постійні поступки керівника дієцезії, ні публічні заяви про лояльність не відвернули масових репресій, застосованих більшовицьким режимом щодо римо-католицького духовенства України в 1929–1930 рр.

18 січня 1930 р. в його домівці було влаштовано обшук і пред'явлено ордер на арешт. 21–27 червня 1930 р. кс. Свідерського було засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі.

15 вересня 1932 р. разом із групою інших репресованих ксьондзів потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і II Річчю Посполитою. Пастирське служіння продовжив у Луцькій єпархії РКЦ настоятелем костьолу в Дубно, Кременці, а з 1934 р. — пробощем і деканом у Сарнах, де замешкав разом зі своїм наставником і старшим товаришем кс. Я. Левінським. У вересні 1939 р. о. Свідерський змушений був утікати від Червоної армії за Буг. Під час гітлерівської окупації Польщі мешкав у Варшаві, з 1944 р. працював у Влоцлавській єпархії. Помер 18 жовтня 1959 р. Реабілітований 19 вересня 1991 р. військовою прокуратурою КВО «в зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини».

49. Скальський Антоній Йосипович народився у 1878 р. в с. Савчине поблизу Тульчина, що на Поділлі, поляк, громадянин УСРР. Двоюрідний брат Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ Т. Скальського. Закінчивши Житомирську римо-католицьку духовну семінарію, був висвячений на ксьондза і в грудні 1901 р. одержав від влади дозвіл на виконання обов'язків помічника настоятеля Вінницької парафії. У 1902 р. був призначений на посаду вікарного священника Житомирського кафедр-

рального собору св. Софії, з 1904 р. працював у католицьких парафіях Поділля.

Революційні події 1917 р. застали його на посаді адміністратора костюлу м-ка Кодима під Балтою. У 1929 р. його було призначено настоятелем в с. Браїлів на Вінничині, де численна католицька громада внаслідок арешту його попередника залишилася без духовної опіки. Кс. А. Скальський мав дуже спокійну, флегматичну вдачу. Колеги-ксьондзи вважали його справжнім польським патріотом, який негативно налаштований до радянської влади, однак, будучи людиною малоенергійною і пасивною, він ні словом, ні ділом такого свого ставлення не проявив.

Попри це 25 січня 1930 р. його також було заарештовано і 21–27 червня того ж року засуджено у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні» на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 і 54–11 КК УСРР до найвищої міри соціального захисту — розстрілу із заміною на ув'язнення терміном 10 років і позбавлення прав на 5 років. Покарання відбував у Котлаському таборі, згодом — у Ярославському політизоляторі. 15 вересня 1932 р. разом з групою інших репресованих ксьондзів А. Скальський потрапив до Польщі в результаті обміну політичними в'язнями між СРСР і Північною Польщею. Помер у Польщі 13 листопада 1953 р. Реабілітований військовою прокуратурою КВО 19 вересня 1991 р.

50. Скальський Теофіл-Олександр Готфрідович народився 1 березня 1877 р. в с. Кириївка Ольгопільського пов. Подільської губ. в зубожілій польській шляхетській родині, глава якої служив рахівником в поміщицькому маєтку. Закінчивши класичну гімназію в Немирові, у 1894 р. став вихованцем Житомирської римо-католицької духовної семінарії, звідки у 1898 р. був скерований в Санкт-Петербург до духовної академії РКЦ. У 1900 р. був висвячений на ксьондза, а через два роки здобув диплом магістра теології.

У серпні 1902 р. кс. Т. Скальський, не зустрівши заперечень з боку Волинського губернатора, який, посилаючись на зібрані жандармами відомості, дійшов висновку, що цей молодий богослов «в моральному і політичному відношенні благонадійний», був призначений на посаду викладача римо-католицької духовної семінарії в Житомирі. Наступний шабель кар'єрної драбини був подоланий у 1909 р., коли призначення Т. Скальського на посаду засідателя Луцько-Житомирської єпархіальної консисторії також відбулося за згоди світської адміністрації.

Підозра щодо нелояльності кс. Т. Скальського до імперського устрою вперше виникла у січні 1913 р., коли від жандармів надійшла добута таємними методами інформація, що він під час різдвяних свят перед членами жіночого добродійного товариства завів мову «про політичне

значення для поляків католицької віри, міцно тримаючись якої, поляки оберігають себе від русифікації і служать цим заповітній ідеї відновлення *ойчизни*».

У травні-червні 1913 р. високі царські чиновники були вже переконані, що «головною метою призначення Скальського настоятелем Київського костюлу є пропагування польських ідей за допомогою газети «Київський дзєнник» [*«Dziennik Kijowski»*. — *Н. П.*], і стурбовано сигналізували генерал-губернаторові, що цей священик «за своїми політичними поглядами належить до числа націоналістів-поляків крайнього табору, проте, будучи спритною і потайливою людиною, намагається вести справи свої тонко, ось чому офіційних даних, що були б підкріплені певними свідченнями про шкідливий його напрям, у Волинського губернатора немає, окрім згадки в одній із записок начальника Волинського губернського жандармського управління про приналежність його до національно-католицької партії, яка переслідує шовіністичні цілі».

Жалкуючи, що не володіє конкретними фактами, Волинський губернатор у жовтні 1913 р. відкинув будь-які сумніви в тому, що Т. Скальський провадить антиурядову діяльність. Подальше перебування цього священика в Житомирі, до того ж на посаді викладача семінарії, на думку урядовця, «з точки зору державних інтересів виглядає вкрай небажаним». Губернатор, апелюючи до начальника Південно-Західного краю, тобто Київського, Подільського і Волинського генерал-губернатора, повідомляв, що, «будучи інспектором римо-католицької духовної семінарії і викладачем законодавства, названий ксьондз критикує перед вихованцями російські закони, прагнучи вселити слухачам ворожі почуття до російських порядків. Поза сумнівами також, що Скальський є душею всіх таємних польських організацій, які існують у Житомирі і діють настільки конспіративно, що зусилля місцевої влади виявити такі до цього часу не увінчалися успіхом».

Під час Першої світової війни настоятель Київського костюлу св. Олександра провадив серед киян та біженців з Польщі не тільки пастирську, але й просвітницько-патріотичну і добродійну діяльність. Революційні події 1917 р. він зустрів у Києві, тут безвиїзно пережив лихоліття громадянської війни. В 1919 р. ледь не поплатився життям, потрапивши до в'язниці ЧК, але завдяки клопотанням парафіян йому вдалося врятуватися і вийти на волю.

З приходом до Києва у травні 1920 р. поляків, передбачаючи повернення більшовиків, поведився надзвичайно обережно, публічно не виказуючи симпатій до своєї історичної батьківщини та її війська. Попри це був запідозрений в нелояльності до радянської влади і в наступні роки постійно перебував під щільним наглядом чекістів, що ускладнювало виконання покладених на нього єп. Дубовським обов'язків генерального вікарія тієї частини Луцько-Житомирської дієцезії, яка з 1920 р. була зайня-

та Червоною армією.

У травні 1922 р. він був заарештований за приховування коштовностей костюлу від конфіскації в рамках кампанії боротьби з голодом і тільки після сплати штрафу, призначеного судом, зміг вийти на волю. 31 березня 1926 р. з рук папського посланця еп. М. д'Ербіньї кс. Т. Скальський одержав повноваження Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ. З цих пір почалися щоденні виклики до Київського окрвідділу ДПУ і багатогодинні допити слідчими КРВ. Зрештою 9 червня 1926 р. після чергової бесіди з чекістами ксьондза було запроторено за ґрати і йому вже більше ніколи не судилося повернутися до своєї київської домівки та костюлу св. Олександра. 1 жовтня того ж року під конвоєм як особливо небезпечного злочинця йому було спроваджено до столиці СРСР, до цитаделі ЧК на Луб'янці.

28 січня 1928 р. у Москві було влаштовано суд над київським ксьондзом, який мав стати гучним процесом, демонстрацією радянського правосуддя над «шпигуном у рясі», однак через погіршення стосунків СРСР з Польщею, дипломати якої стали на захист авторитетного священика, відбувся в закритому режимі у дуже вузькому колі учасників. Із Т. Скальського було знято обвинувачення у шпигунстві, проте за інкриміновану йому антирадянську діяльність Військова колегія Верховного суду СРСР ухвалила суворий вердикт — 10 років позбавлення волі у ВТТ. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі та Бутирській в'язниці.

Клопотання уряду Речі Посполитої про обмін Т. Скальського на засуджених у Польщі комуністів радянською стороною неодноразово відхилялося і було зрештою задоволене 15 вересня 1932 р. Прибувши на історичну батьківщину, прелат продовжив пастирське служіння в Луцькому кафедральному соборі. У вересні 1939 р. йому довелося втікати від Червоної армії у зону, що була окупована німцями. Війну Т. Скальський пережив у м. Нови Тарг та с. Мшана Дольна, що під Краковом. У цей складний період він написав спогади про своє життя за царату та правління більшовиків. Помер кс. Т. Скальський 12 квітня 1958 р.

51. Таубергер Іван (Йоганн) Лаврентійович народився 29 грудня 1890 р. в с. Клостендорф біля м-ка Берислав Херсонської губ. у багатодітній селянській родині, німець, громадянин УСРР. Теологічну освіту здобув у духовній семінарії Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові та в Санкт-Петербурзькій імператорській римо-католицькій духовній академії. На священика висвячений у 1915 р.

Прибувши у травні 1918 р. із Петрограда в рідне село, з вересня того ж року працював особистим секретарем еп. Кесслера і викладачем догматики в духовній семінарії, що перемістилася із Саратова до Одеси. У 1919 р. викладав латинь в гімназії кол. Карлсруе біля Миколаєва, 1920–

1922 рр. працював адміністратором парафії Зельц Одеського деканату. Брав активну участь в роботі АРА та інших організацій по боротьбі з голодом на півдні України. У червні 1922 р. призначений настоятелем костюлу кол. Карлсруе. Перебував під слідством в 1923 р. за те, що в нього гостював працівник консульства Німеччини в Одесі.

Заарештований 28 листопада 1934 р. співробітниками ОВ Одеського облуправління НКВС УСРР. В поданій у зв'язку з цим довідці сільради кол. Карлсруе особа патера характеризувалася таким чином: «[...] гр. Таубергер Іван Лаврентійович за состановищем куркуль, походить із поміщицької сім'ї, в с. Карлсруе прибув і поселився у 1922 р. і до цього часу був настоятелем римо-католицької церкви. Починаючи з 1929 р., держполіткампанії по с. Карлсруе не виконувалися, хлібоздачі за 1930, 1931, 1932 і 1933 рр. не виконувалися, в 1934 р. хлібоздачу виконано в зв'язку з наданням великої знижки. Невиконання держполіткампаній по с. Карлсруе викликані тим, що патер Таубергер І. Л. відривав колгоспників від роботи своїми частими проведеннями богослужінь, що проводилися з великим затягуванням часу і було пов'язано з масовим виходом колгоспників у поле, внаслідок чого хліб вчасно не був зібраний. Патер Таубергер І. Л. займався допомогою німецькому населенню шляхом писання листів і дачі адрес в Німеччині, за якими одержували як допомогу фашистські марки».

На допитах о. Таубергер повідомив про масштаби смертності від голоду в кол. Карлсруе у 1933 р. 3 квітня 1935 р. Одеською облпрокуратурою до суду був поданий обвинувальний висновок у справі римо-католицького духовенства Карл-Лібкнехтського р-ну. Патеру І. Таубергеру, а також генеральному вікарієві РКЦ на півдні України Й. Крушинському та священикам А. Гофману і Р. Лорану було поставлено у вину те, що ці священики в 1933 р. сприяли мешканцям німецьких колоній в одержанні допомоги з-за кордону.

28 квітня 1935 р. справу німецьких патерів розглянула спецколегія Одеського облсуду, ухвалою якої усім обвинуваченим було призначено покарання. І. Таубергера було засуджено за арт. 54–4 і 54–7 КК УСРР до 10 років ув'язнення у ВТТ. Покарання відбував у Карлазі. Подальша доля не відома. Реабілітовано І. Л. Таубергера як жертву політичних репресій згідно з висновком Генеральної прокуратури України від 30 жовтня 1992 р.

52. Федуківич Андрій Андрійович народився 7 листопада 1875 р. у с. - Денисово Дисненського пов. Віленської губ., поляк, громадянин УСРР. Богословську освіту здобув в духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ та Санкт-Петербурзькій імператорській римо-католицькій духовній академії. Магістр теології.

Прийнявши в 1902 р. сан священика, багато років працював у Житомирі законовчителем чоловічої та жіночої гімназій. Брав активну участь у

створенні та розбудові громадських об'єднань, що діяли під егідою Костьолу, зокрема, нелегального товариства «Освята», яке займалося національно-патріотичним вихованням польської молоді. Увійшовши до кола найвпливовіших священнослужителів єпархії, у 1914 р. був призначений канцлером єпископської курії. У 1917 р. став каноніком капітули Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, віце-деканом та вікарієм кафедрального собору св. Софії в Житомирі.

У 1917–1920 рр. безвиїзно перебував на своїй парафії. В травні 1920 р. влаштував урочистості з нагоди вступу польського війська до Житомира і прийом на честь маршалка Ю. Пілсудського. Після відступу поляків посаду настоятеля парафії при кафедральному соборі поєднував із виконанням обов'язків генерального вікарія тієї частини Житомирської єпархії РКЦ, що знаходилася на території УСРР. Його діяльність на початку 1920-х років у Польщі було відзначено орденом «Полонія Рестітута» — державною нагородою, якою президент Речі Посполитої удостоював найвидатніших співвітчизників.

Постать цього римо-католицького священнослужителя привернула відповідну увагу і комуністичної влади. 4 листопада 1923 р. настоятель кафедрального собору св. Софії разом зі своїм помічником кс. Я. Котвицьким та ще 10 житомирянами різних національностей, віросповідань і професій — вчителями місцевих польських шкіл, дрібними службовцями, ремісниками, домогосподарками, — був заарештований співробітниками Волинського губвідділу ДПУ УСРР за звинуваченням у підтриманні нелегальних зв'язків із Польщею і приналежності до таємної польської організації.

Майже 2 місяці вони перебували у Житомирському бупрі і були звільнені в день католицького Різдва 24 грудня 1923 р. лише після того, як кс. Федуківич пристав на вимогу таємно співпрацювати з ДПУ. Через невиконання взятих на себе зобов'язань 9 травня 1924 р. він знову потрапив за ґрати і був переданий у розпорядження КРВ ДПУ УСРР.

Перебуваючи в Харківській в'язниці, поставив підпис під відкритим листом до папи Римського, в якому римо-католицьке духовенство України таврувалося за політичну та шпигунську діяльність на користь Польщі. Вийшов на волю після 16 листопада 1924 р., коли цей матеріал, спрямований на дискредитацію і розкол РКЦ в Україні, був опублікований на сторінках радянської преси. Повернувшись до Житомира, уникав роботи в парафії і спілкування з колегами та віруючими. Вранці 4 березня 1925 р., зібравшись на скелю над р. Тетерев, наклав на себе руки шляхом самопалення.

53. Фрізон Олександр Іванович народився 5 травня 1875 р. в кол. Баден під Одесою в родині німецького колоніста-хлібороба. Закінчив духовну сем-

інарію Тираспольської єпархії РКЦ в Саратові та колегіум Германікум у Римі. Здобувши ступінь доктора філософії, у 1902 р. повернувся в Росію, де був висвячений на священника. Продовжуючи наукову діяльність, у 1904 р. в Римі захистив докторську дисертацію з теології. У 1905 р. працював вікарієм Саратовського кафедрального собору, був особистим духівником єпископа і секретарем єпархіальної курії. Водночас викладав у духовній семінарії, ставши її професором, а з 1910 р. — ректором. Після переведення у 1918 р. цього навчального закладу до Одеси керував ним до закриття більшовиками у січні 1919 р.

Вийшовши до Криму, очолив парафію у Керчі, згодом — у Сімферополі. У 1923 р. за ухилення від здачі коштовностей костьолу до фонду допомоги голодуючим постав перед радянським судом, за вироком якого півроку перебував у місцях позбавлення волі. У 1925 р. його знову було притягнуто до відповідальності нібито за побиття дитини, однак судом це звинувачення було знято.

Після реорганізації структури РКЦ в СРСР папа Римський Пій XI призначив кс. Фрізона Апостольським адміністратором південної частини Тираспольської єпархії (південь України, Крим, Північний Кавказ), надавши йому єпископські повноваження. Прибувши до Москви, 10 травня 1926 р. він був висвячений на єпископа посланцем Папи еп. М. д'Ербінї. Задля зручності управління довіреними йому римо-католицькими громадами, еп. Фрізон мав замешкати в Одесі і вже відправив туди своє майно і бібліотеку, проте влада заборонила йому покидати Кримський півострів.

У 1929 р. співробітники НКВС Криму двічі заарештовували і понад рік протримали його за ґратами, відпустивши на волю тільки після того, як дав підписку про таємне співробітництво з ДПУ. Натупного разу його було заарештовано у 1933 р. за звинуваченням у релігійному навчанні дітей. 15 жовтня 1935 р. співробітники держбезпеки знову заарештували єпископа, звинувативши його в антирадянській діяльності і шпигунстві на користь Німеччини. В груповій «Справі Фрізона» було притягнуто до відповідальності понад 4 десятки кримчан різних національностей — мешканців німецьких колоній, Сімферополя, Севастополя, Керчі. Слідство завершилося обвинувальним висновком, який був підтверджений на судовому процесі, що відбувся 11–17 березня 1937 р. Вердикт спеціальної колегії Верховного суду Кримської АРСР був надзвичайно суворий — еп. Фрізона було засуджено до найвищої міри покарання, іншим обвинуваченим було призначено різні терміни позбавлення волі. 20 червня 1937 р. О. Фрізона було розстріляно. 26 червня 1991 р. згідно з висновком прокуратури Криму на особу О. Фрізона та засуджених в його справі було поширено чинність арт. 1 Закону УРСР від 17 квітня 1991 р. про реабілітацію жертв політичних репресій.

54. Фурх Іван (Йоганн) Іванович народився у 1890 р. в с. Красна Аккерманського пов. в Бессарабії у родині німецького колоніста-хлібороба, громадянин УСРР. Закінчив римо-католицьку духовну семінарію в Саратові. Висвячений на священика в 1918 р. Працював прокуратором семінарії, настоятелем парафії в кол. Францфельд, з 1923 р. — в кол. Зельц Одеського деканату. В 1923 р. притягувався до судової відповідальності за влаштування хресного ходу.

22 жовтня 1928 р. заарештований в Одесі співробітниками КРВ Одеського окрвдділу ДПУ УСРР і звинувачений у «виголошенні з амвону костюлу контрреволюційних проповідей, спрямованих проти Радвлади». Під час слідства перебував в Одеському ізоляторі ДПУ. Винним себе не визнав. Як зазначено в постанові Одеського окрвдділу ДПУ УСРР, «в силу низки причин доказати шляхом слідства пред'явлене Фурху І. І. обвинувачення за арт. 54–10 КК УСРР не можливо», тому вирішено було не влаштовувати над ним суду, а клопотатися перед особливою нарадою при ОДПУ СРСР про санкціонування висилки патера на Соловецькі острови.

10 червня 1929 р. засідання колегії ОДПУ при РНК СРСР ухвалило ув'язнити І. І. Фурха в концтаборі строком на 5 років. Покарання відбував на Соловках і в таборах Белбалтлагу. Помер 19 лютого 1930 р. Реабілітовано І. І. Фурха 14 березня 1995 р. «у зв'язку з відсутністю сукупності доказів, що підтверджують обґрунтованість притягнення до карної відповідальності».

55. Церр Антоній Йоганн фон Падуа — єпископ, у 1889–1901 рр. — ординарій Тираспольської римо-католицької єпархії. Народився 10 березня 1849 р. в німецькій колонії Францфельд поблизу Одеси. У 1870 р. закінчив римо-католицьку духовну семінарію в м. Саратові. Висвячений на священика у 1872 р. Працював у парафіях на Поволжі, викладав латинь, був інспектором і професором догматики та метафізики в духовній семінарії. Невдовзі йому було присвоєно титул каноніка кафедральної капітули в Саратові, призначено деканом, а потім — генеральним вікарієм Тираспольської єпархії РКЦ.

Ставши у 33-річному віці єпископом, у 1889 р. очолив Тираспольську римо-католицьку єпархію. Сприяв нормалізації стосунків між Санкт-Петербургом і Римською курією. Користувався особливою прихильністю імператора Олександра III, отримавши від нього дворянський титул і кілька найвищих державних нагород, натомість не здобув достатнього авторитету в довіреній йому єпархії.

У серпні 1901 р. єп. Церр за станом здоров'я пішов у відставку, що насправді була спричинена відчуженістю від нього пастви і духовенства. Спочатку виїхав до Криму, де, окрім лікування, вивчав церковні архіви, працюючи над публікаціями з генеалогії та історії. Пізніше поселився на Одещині, в

кол. Зельц, потім Францфельд. Після переведення в 1918 р. семінарії Тираспольської єпархії РКЦ із Саратова до Одеси навчав семінаристів.

Внаслідок виїзду за кордон в 1920 р. керівника єпархії єп. Кесслера перебрав на себе частину його повноважень, зокрема, висвячував на священиків випускників римо-католицьких семінарій, що нелегально діяли в Одесі та Києві. Позбавлений радянською владою пенсії та втративши внаслідок хвороби зір, залишився без будь-яких засобів для існування.

В 1920-х роках його, нарівні з іншими священнослужителями, було позбавлено громадянських прав і помешкання та взято на облік в ДПУ, під наглядом якого перебував до кінця свого життя. У 1923–1926 рр. був єдиним єпископом РКЦ, що перебував на теренах СРСР. Помер 5 грудня 1934 р. в кол. Кандель біля Одеси. Земляків єп. Церра, які надавали йому притулок і допомогу, в 1930-х роках було репресовано.

56. Чирський Франц Хомич народився 6 квітня 1882 р. у м. Волочиськ Старокостянтинівського пов. Волинської губ. в родині працівника цукрового заводу, поляк, громадянин УСРР. Склавши іспити за 5 класів гімназії, у 1900 р. вступив до духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ, після закінчення якої у 1905 р. став священиком. Працював вікарієм Волочиського костюлу, настоятелем у м-ку Оринин біля Кам'янець-Подільського. За нелояльність до російської влади був усунутий від керівництва парафією і переведений на нижчу посаду до Житомира, пізніше — до Луцька.

Після падіння монархії Романових його було поновлено на посаді в Оринині. Під час польсько-радянської війни виїжджав до Польщі, звідки повернувся на Поділля у жовтні 1920 р. В кінці 1921 р. був переведений до м-ка Ярмолинці під Проскуровом. Через надмірне грошолюбство великого авторитету серед своїх парафіян не здобув.

Заарештований працівниками ДПУ 16 січня 1930 р. і притягнутий до слідства у груповій «Справі польської контрреволюційної і шпигунської організації на Правобережній Україні». 27–30 червня 1930 р. надзвичайною сесією Верховного суду УСРР був засуджений на підставі арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6, 54–10 та 54–11 КК УСРР до 7 років позбавлення волі. Покарання відбував у Ярославльському політїзоляторі, з листопада 1930 р. — на Соловках.

Після закінчення терміну ув'язнення з табору був звільнений і відбув на поселення до Мценська, згодом — до Орла. Помер у м. Карачево Брянської обл. Дата смерті не з'ясована. Реабілітований військовою прокуратурою КВО 3 жовтня 1991 р. «у зв'язку з відсутністю достатньої сукупності доказів його вини».

57. Шенфельд Алоїзій Матвійович народився 13 квітня 1872 р. (за іншими даними — 1873 р.) у селянській родині, що мешкала в кол. Пфайфер (Гнилушка) Камишинського пов. Саратовської губ., німець, громадянин УСРР. Після закінчення духовної семінарії Тираспольської єпархії РКЦ у Саратові в 1895 р. був висвячений на священника. До революції працював в римо-католицьких парафіях на Катеринославщині, Північному Кавказі, в Криму. Окрім пастирської діяльності, будучи музично обдарованим, займався композиторською творчістю.

У 1923 р. обійняв посаду настоятеля костельу св. Климентія в м. Оdesa, де в 1924 р. був заарештований органами ДПУ за підозрою у контрреволюційній діяльності, однак через недоведеність обвинувачення невдовзі вийшов на волю. У 1928 р. очолив парафію у м. Зінов'ївськ. Тут у 1932 р. ДПУ знову відкрило слідчу справу на цього ксьондза, на короткий термін кинувши його за ґрати.

Приводом для наступного арешту і місячного ув'язнення А. Шенфельда в Зінов'ївській тюрмі навесні 1934 р. слугували його відвідини Києва задля обслуговування релігійних потреб віруючих, які були позбавлені духовної опіки внаслідок репресивних заходів влади щодо священнослужителів РКЦ.

Влітку 1934 р., одержавши від Апостольського адміністратора Житомирської єпархії РКЦ С. Яхневича призначення на посаду настоятеля Київського костельу св. Олександра, А. Шенфельд прибув для сталого проживання до міста, яке щойно здобуло статус столиці УСРР. За допомогою дипломатичних представництв західних держав, насамперед Генерального консульства Польщі в Києві, ксьондзу вдалося відремонтувати будівлю костельу, забезпечивши цим його від закриття, а також сплатити непомірні за розмірами податки, якими влада обклала римо-католицькі громади міста.

28 липня 1935 р. кс. А. Шенфельд був заарештований працівниками УДБ Київського облуправління НКВС УСРР і нарівні з 7 іншими священниками та 11 вірянами притягнутий до слідства в груповій справі «Контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України».

14 травня 1936 р. рішенням особливої наради при НКВС СРСР А. Шенфельду у відповідності до арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР було призначено покарання у вигляді 5-річного терміну ув'язнення у ВТТ. 21 травня 1936 р. його було відправлено у розпорядження начальника управління Карагандинського табору НКВС СРСР. 9 вересня 1936 р. кс. А. Шенфельда було доставлено до Ортаузького відділення Карлагу під м. Джекказган у Казахстані, де 6 квітня 1938 р. він помер і був похований на табірному кладовищі. Реабілітований 8 серпня 1989 р.

58. Шиманський Валеріан народився у 1848 р. У 1872 р. закінчив духовну семінарію Луцько-Житомирської єпархії РКЦ і був висвячений на священника. Впродовж кількох десятиліть поспіль працював у сільських парафіях Поділля. У 1910 р. очолив Ямпільський деканат РКЦ, залишаючись водночас настоятелем костельу в м-ку Чернівці біля Могилова-Подільського.

Після досягнення 70-літнього віку і виходу на пенсію мешкав, як і раніше, у Чернівцях. На початку 1920 р. був призначений адміністратором парафії Вірменського костельу в м. Кам'янець-Подільський. Під час польсько-радянської війни, як і більшість ксьондзів Поділля, рятуючись від «червоного терору», виїжджав до Польщі.

За дорученням єп. П. Маньковського з листопада 1920 р. до червня 1921 р. спільно з ксьондзами Я. Свідерським та Р. Шишком виконував обов'язки генерального вікарія Кам'янецької єпархії. З нагоди 50-річчя перебування у духовному сані в 1922 р. отримав від папи Римського почесне звання прелата.

2 вересня 1922 р. постав перед більшовицьким ревтрибуналом в Кам'янці-Подільському у груповій справі римо-католицького духовенства та віруючих, звинувачених у приховуванні костельних коштовностей від вилучення під час кампанії по наданню допомоги голодуючим. Разом з ксьондзами В. Двожецьким, А. Недзельським та Р. Шишком був засуджений до найвищої міри покарання, невдовзі заміненої на тюремне ув'язнення. З огляду на похилий вік кс. Валеріана Шиманського, вирок щодо нього було скасовано.

Невдовзі після цього він занедужав і помер. Точна дата смерті не встановлена. Достовірно відомо, що в другій половині 1920-х років серед живих кс. Валеріана Шиманського вже не було.

59. Шиманський Вацлав Казимирович народився у 1879 р. в м-ку Томашпіль Ямпільського пов. Подільської губ. в селянській родині, поляк, громадянин УСРР. На священника висвячений у 1902 р. після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ. На початку своєї духовної кар'єри працював в римо-католицьких парафіях Волині, з 1905 р. — на Поділлі. З часу навчання в семінарії знаходився в дружніх стосунках зі своїм впливовим колегою кс. П. Маньковським, який у 1918 р. став єпископом і очолив відроджену Кам'янецьку єпархію РКЦ.

Влітку 1920 р. під час відступу польських військ з України і масового виїзду римо-католицького духовенства до Польщі кс. Вацлав Шиманський залишався на Поділлі, проте, переховуючись від більшовиків, кілька місяців не міг займатися пастирською діяльністю і реалізувати одержані від єпископа повноваження по керівництву єпархією. Восени того ж року, перебравшись на західний берег Збруча, прибув до Чорткова, де знаходилася тимчасова резиденція єп. Маньковського, однак невдовзі повернувся в УСРР і очолив парафію в м-ку Смотрич Кам'янецького деканату,

що нараховувала близько 5 тис. віруючих.

У 1926–1927 рр., будучи заарештованим органами ДПУ, під час слідства і відбування 6-місячного покарання за арт. 84 КК УСРР, знаходився у Кам'янецькому бупрі. Після звільнення надавав пастирські послуги рівночасно в трьох парафіях Вінничини — у Тиврові, Красному і Вороновиці. Як визнав на допиті в ДПУ один з його колег, «якщо Шиманський і був контрреволюціонером, то останнім часом, під впливом, можливо, переживань арешту, закинув свою роботу» і його проповіді не мали антирадянського забарвлення.

Попри це, 25 січня 1930 р. його знову було заарештовано в с. Красне, вивезено до Києва і притягнуто до слідства в груповій «Справі ксьондзів». 10 травня 1930 р. судова трійка при Київському окрвідділі ДПУ УСРР, посилаючись на арт. 54–10 КК УСРР, ухвалила позбавити волі Вацлава Шиманського на 8 років у ВТТ. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, звідки у квітні 1933 р. був переведений до Соловецького табору особливого призначення.

За поданням адміністрації цього закладу, яка визнала, що В. Шиманський «відверто висловлює свою ненависть до рад[янського] уряду, всі заходи, що проводяться, тлумачить у контрреволюційному дусі», а також «перебуваючи в тюрмі, підтримував з іншими ув'язненими ксьондзами нелегальний зв'язок», 25 листопада 1937 р. він був засуджений особливою трійкою УНКВС Ленінградської обл. до найвищої міри покарання. Вирок виконано у Ленінградській тюрмі 8 грудня 1937 р.

Реабілітований Вацлав Шиманський 29 вересня 1989 р. прокуратурою Архангельської обл. на підставі арт. 1 Указу Президії Верховної Ради СРСР від 16 січня 1989 р. «Про додаткові заходи по відновленню справедливості стосовно жертв репресій, що мали місце в період 30–40-х і початку 50-х років».

60. Шишко (Шишко-Богущ) Ришард Юстинович народився 17 липня 1881 р. в м. Павлоград Катеринославської губ. у дворянській родині, поляк, громадянин УСРР. Освіту здобув у реальному училищі, духовній семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ та римо-католицькій духовній академії в Санкт-Петербурзі. У 1906 р. був висвячений на священника. Працював помічником настоятеля у Корці та Києві, адміністратором парафій в с. Ободівка та Ярмолинці на Поділлі, домініканського костюлу в м. Кам'янець-Подільському. За підозрою у приналежності до забороненого в Російській імперії ордену єзуїтів перебував під негласним наглядом жандармерії.

Після революції увійшов до керівництва відновленої у 1918–1919 рр. Кам'янець-Подільської єпархії РКЦ, одержавши призначення на посаду канцлера єпископської курії. Під час польсько-радянської війни виїжджав до Польщі, в листопаді 1920 р. повернувся до Кам'янця.

14 листопада 1920 р. нарівні з ксьондзами Валерієм Шиманським та Яном Свідерським отримав від єп. Маньковського, який покидав Кам'янець разом з петлюрівськими військами, що відступали під ударами Червоної армії, повноваження генерального вікарія єпархії. У червні 1921 р. склав з себе ці повноваження, відповідно до вказівки єпископа, на користь одноосібного управління єпархією кс. Я. Свідерським. В 1920-х роках надавав пастирські послуги римо-католикам багатьох парафій Поділля — Кам'янця, Тинної, Жмеринки, Браїлова, Гнівані, Зінькова, Городка.

У липні 1922 р. заарештований і разом з ксьондзами Валерієм Шиманським, Владиславом Двожецьким та Антонієм Недзельським 2 вересня того ж року відданий під суд за звинуваченням у приховуванні костюльних коштовностей під час кампанії по боротьбі з голодом. Засуджений до смертної кари, яку було замінено на 5 років, а згодом — на 14 місяців ув'язнення.

Вийшовши на волю 29 листопада 1923 р., одержав призначення на посаду настоятеля костюлу в с. Зінків. У 1924 р. знову потрапив за ґрати, проте після того, як на вимогу чекістів зобов'язався стати таємним інформатором Проскурівського окрвідділу ДПУ УСРР, був відпущений на волю. Радянські органи держбезпеки вимагали від ксьондза відомостей про настрої католицької спільноти і зміст розмов його колег.

Кс. Шишко повідомив про свою вимушену співпрацю з ДПУ генерального вікарія Кам'янецької дієцезії прелата Я. Свідерського, від якого одержав вказівку, аби інформація, що подаватиметься в ДПУ, не завдавала шкоди Костюлові та духовенству. На думку його колег-ксьондзів, Шишко був «людиною слабохарактерною, за політичними поглядами — поміркованим польським патріотом, сталення до радянської влади — негативне». З грудня 1926 р. до початку 1929 р. працював настоятелем костюлу в с. Браїлів, згодом був переведений в Городоцьку парафію Кам'янецького деканату.

7 січня 1930 р. в м-ку Городок був заарештований і притягнутий до слідства у груповій справі католицького духовенства. Надзвичайною сесією Верховного суду УСРР, яка 27–30 червня 1930 р. розглянула «Справу ксьондзів», засуджений згідно з арт. 54–3, 54–4, 54–5, 54–6 та 54–11 КК УСРР до 8 років ув'язнення. Покарання відбував у Ярославльському політизоляторі, з 18 вересня 1933 р. — у Соловецькому таборі. Страчений 8 грудня 1937 р. згідно з рішенням трійки УНКВС Ленінградської обл. від 25 листопада 1937 р. Реабілітований 2 жовтня 1991 р.

61. Шуберт Павло (Пауль) Францович народився у 1873 р. в кол. Ямбург Катеринославської губ., німець, громадянин УСРР. Закінчив римо-католицьку духовну семінарію в Саратові, у 1897 р. прийняв духовний сан. Працював у парафіях Північного Кавказу, Криму, півдня України. У 1928 р. був призначений настоятелем Одеського костюлу Успіння Пресвятої Богородиці.

Заарештований 3 грудня 1933 р. в Одесі співробітниками ОВ облівділду ДПУ УСРР в перебігу операцій під назвою «Специ», «Плуги», «Резидентура» і «Бойовики», розгорнутих у вересні–грудні 1933 р. задля ліквідації «німецької контрреволюційної, шпигунської і диверсійної організації» на території України. Окрім П. Шуберта, у цій справі було арештовано ксьондзів Х. Зиска та Й. Шиндлера й понад 90 мешканців Миколаєва, Одеси, Херсона, переважно німців, а також росіян, українців, поляків. Це були люди різних віросповідань і професій — робітники, військові, інженери, педагоги, музиканти, лікарі, колгоспники, пожежники, залізничники, православний священник.

23 лютого 1934 р. судова трійка при колегії ДПУ УСРР ухвалила ув'язнити П. Ф. Шуберта у ВТТ строком на 10 років. Відбував покарання у Свірському таборі, пізніше — на ст. Медвежа Гора Белбалтлагу. На початку 1937 р. одержав звільнення і залишився працювати при таборі. 31 серпня 1937 р. знову був заарештований і 20 вересня того ж року засуджений до найвищої міри покарання. Вирок було виконано 20 листопада 1937 р.

62. Янковський Роман Владиславович народився 28 серпня 1889 р. у с. Бебехи Проскурівського пов. Подільської губ. в родині сільського коваля, поляк, громадянин УРСР. Після закінчення духовної семінарії Луцько-Житомирської єпархії РКЦ у 1915 р. був висвячений на священника. У 1915–1926 рр. працював вікарним священником в костьолах Брацлава, Луцька, Умані, адміністратором парафій в Бердичеві та Троянові.

Вперше був заарештований ДПУ 5 червня 1925 р. за звинуваченням у сприянні нелегальним переходам радянсько-польського кордону, однак невдовзі через недоведеність вини був відпущений на волю. У грудні 1926 р., повернувшись до Бердичева, знову очолив місцеву римо-католицьку громаду. 10 квітня 1927 р. був заарештований працівниками ОВ Бердичівського окривділду ДПУ УСРР.

У травні 1928 р. переведений до Харківської тюрми, де на закритому судовому процесі, який відбувся 29–30 вересня 1928 р., відповідно до арт. 7 та 56–25 КК УСРР був засуджений до 9 років ув'язнення за «організацію і керівництво групою для нелегального переправлення людей у Польщу». З нагоди 10-річчя Жовтневої революції термін покарання було зменшено до 6 років, які він провів у Харківській в'язниці, а з червня 1929 р. — на Соловецьких островах, де 5 липня 1932 р. був заарештований в груповій справі католицького духовенства.

У жовтні 1933 р. відправлений на поселення в Алма-Ату, а у травні наступного року здобув дозвіл на повернення в Україну. Служив настоятелем костьола в Ушомирі, з 1935 р. — в с. Котельня Андрушівського р-ну.

26 серпня 1935 р. заарештований співробітниками ОВ УДБ Київсько-

го облуправління НКВС УСРР і притягнутий до слідства у «Справі контрреволюційної фашистської організації римо-католицького та уніатського духовенства на Правобережній Україні», заведеної на групу з 19 осіб, в тому числі 7 ксьондзів, 1 священника УГКЦ та 11 мирян, обвинувачених у порушенні арт. 54–4 та 54–11 КК УСРР.

Кс. Янковському ставилося у вину, що він розпалює національну ворожнечу між громадянами польського та українського походження, полонізує українців, відволікає селян від праці в колгоспі, забороняє дітям та молоді вступати в піонери та комсомол, провадить контрреволюційну агітацію. Винним себе не визнав, заявивши, що «ніякої контрреволюційної роботи не провадив і ніколи та ні з ким не розмовляв на теми контрреволюційного змісту».

Згідно з рішенням особливої наради при НКВС СРСР від 14 травня 1936 р. Р. Янковського було на 5 років ув'язнено у ВТТ. Покарання відбував у таборі Чиб'ю Ухтпечлагу (Комі АСРР). Під час II Світової війни перебував на засланні в Казахстані. Повернувшись влітку 1945 р. в Україну, приступив до виконання пастирських обов'язків у Житомирському кафедральному соборі св. Софії. Впродовж наступних 40 років задовольняв релігійні потреби римо-католиків Житомирської обл. Помер кс. Р. Янковський в Житомирі 10 серпня 1987 р. Реабілітований Прокуратурою УРСР 8 серпня 1989 р.

63. Яхневич Станіслав Іванович народився 29 квітня 1888 р. у м. Кременець Волинської губ. в родині коваля, поляк, громадянин УСРР. Закінчивши Кременецьке міське училище, екстерном склав іспити на звання аптекарського учня, що дозволило йому у 1907 р. вступити до Житомирської римо-католицької духовної семінарії. Після успішного закінчення в 1911 р. цього навчального закладу був відряджений до Санкт-Петербурзької імператорської римо-католицької духовної академії. Висвячений на священника у 1914 р. У 1915 р., закінчивши академію зі ступенем магістра теології, одержав призначення на посаду викладача Житомирської семінарії.

У 1917–1920 рр. працював секретарем курії Луцько-Житомирської римо-католицької єпархії, під час польсько-радянської війни був вікарним Житомирського костьола, потім настоятелем у Чуднові. У 1924–1935 рр. служив настоятелем Житомирського костьола, від липня 1929 р. поєднуючи з обов'язками Апостольського адміністратора Житомирської єпархії.

Вперше був заарештований ЧК у Житомирі з кількома іншими римо-католицькими священнослужителями у грудні 1919 р., проте через 3 дні разом з усіма своїми колегами вийшов на волю. 29 липня 1935 р. прелата Яхневича було заарештовано і притягнуто до слідства в груповій справі «Контрреволюційної фашистської організації римо-католицького і уніатського духовенства Правобережної України».

За твердженням слідства, зазначена організація була створена в 1918 р. і активізувала свою діяльність в 1934–1935 рр. За участь у ній було арештовано 7 римо-католицьких та 1 греко-католицький священник, а також 11 віруючих, вина яких, за висновками ДПУ, полягала «а) в насадженні із класово-ворожого та антирадянського елементу контрреволюційних фашистських груп, б) в контрреволюційній агітації, зокрема, в агітації, що спрямована на розвал колгоспів, в) в контрреволюційній роботі серед польської та української молоді і дітей шкільного віку, шляхом створення нелегальних релігійних гуртків, і націоналістичній пропаганді серед українського населення [...], г) у сприянні нелегальному переходу держкордону агентам чужоземних розвідок, контрреволюційному елементові і наданні їм сховків на території УСРР, д) в організації нелегального грошового фонду і систематичної матеріальної допомоги особам, які були репресовані за контрреволюційну діяльність, е) окремі обвинувачені постачали чужоземні представництва наклепницькою інформацією про СРСР».

Винним прелат Яхневич себе не визнав. 14 травня 1936 р. особливою нарадою при НКВС СРСР йому було призначено покарання — 5 років ув'язнення у ВТТ. 21 травня 1936 р. його було відправлено до Владивостока в розпорядження пересильного пункту Севвостоклагу із вказівкою скерувати на Колиму. 27 листопада 1937 р. С. Яхневича згідно з рішенням трійки управління НКВС СРСР при Дальбуді було страчено в Магаданській в'язниці. Реабілітований Прокуратурою УРСР 8 серпня 1989 р.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адміністратор — 1) священник, який за дорученням папи Римського здійснює тимчасове керівництво єпархією у випадку вакансії посади єпископа чи наявності перешкод, які унеможливають виконання єпископом своїх обов'язків; 2) настоятель католицької парафії, посада якої підлягає заміщенню.

Автодафе — 1) акт віри, публічне визнання віри християнином, що був звинувачений у ересі; 2) останній акт інквізиційного процесу, публічне проголошення і виконання вироку інквізиції.

Автокефалія — принцип самоуправління помісних церков у Вселенській православній церкві; незалежність від іноземної духовної влади національної церкви окремої країни, як особливої одиниці, що пов'язана єдністю віри, апостольською спадкоємністю ієрархії, а також духовним єднанням і спільною діяльністю з іншими церквами; одна із засадничих організаційних форм діяльності Вселенської православної церкви.

Амвон — підвищення у храмі, на якому здійснюється частина богослужіння і виголошуються проповіді.

Амністія — здійснене державними органами повне або часткове звільнення від кримінальної відповідальності чи покарання особи, яка скоїла злочин.

Анатема — відлучення від церкви, церковне прокляття.

Апостазія — ересь, розкол, відхід від основних засад віровчення.

Апостольська адміністрація — тимчасова адміністративно-організаційна одиниця в Католицькій церкві, яка внаслідок політичних і правових причин впроваджується замість єпископства у регіоні, де традиційна структура Костьолу або зруйнована, або ще не усталена.

Апостольська Столиця — 1) влада Папи як єпископа Риму; 2) керівні органи папської адміністрації, що виражають волю Папи; 3) Ватикан.

Апостольський візитатор — посланець Папи Римського для перевірки, огляду стану церковних структур.

Архієпископ — одне з найвищих духовних звань, найвищий, або головний єпископ, який управляє кількома єпархіями; почесний титул єпископа.

Атеїзм — заперечення віри в Бога, критика релігійної ідеології.

Аудієнція — офіційний прийом в особи, яка займає високу державну посаду.